

VALENTIN PUTANEC

Zavod za jezik IFF, Zagreb

**RARITET "BOGOLJUBNO RAZMIŠLJANJE OD OČENAŠA"
(POŽUN 1642) JAKOVA MIKALJE**

Autor opisuje i analizira dosad nepoznato izdanje "Bogoljubno razmišljanje od očenaša", objavljeno 1642. u Požunu. Na osnovi teksta "ortografije" i same grafije upotrijebljene u ovoj knjizi autor otkriva da je knjigu objavio Jakov Mikalja za svojega boravka u Temišvaru 1637-1645. Rad je razvrstan u ove dijelove: 1. Opis knjige "Bogoljubno razmišljanje od očenaša"; 2. Analiza grafije i "ortografije"; 3. Identifikacija teksta "Razmišljanje bogoljubno od očenaša pokupljeno iz knjiga sv. Tome od Akvina"; 4. Identifikacija "Gospina plača"; 5. Zaključak, analiza još nekih tekstova; 6. Opća valorizacija Mikaljina izdanja "Bogoljubno razmišljanje od očenaša"; 7. Knjiga "Bogoljubno razmišljanje" i bibliografija rada Jakova Mikalje.

1. OPIS KNJIGE "BOGOLJUBNO RAZMIŠLJANJE" (POŽUN, 1642.)

1. 1. U "Bibliothèque Nationale" u Parizu pod kataložnim brojem 53254 čuva se neobična i dosada nepoznata kroatistička rijetkost. Francuski rukopisni prijevod naslova na unutar-njim koricama knjige kazuje: "Pieuse paraphrase du Pater tirée des oeuvres de St. Thomas d'Aquin Docteur Angélique, suivie de nombreuses prières et d'hymnes pieuses, Posen 1642, in-12. (en slovaque)". Informacija da je tekst pisan na slovačkom naknadno je precrtana, vjerojatno u novije doba. Knjigu je kao "hrvatski" tekst identificirao Leo Košuta u vrijeme kada je došao raditi u ovu knjižnicu.

Naslovna strana knjige glasi:

BOGOGLJUBNO
RAZMISLJANJE
OD OCENASCJA

Pokupljeno iz knjiga Svetoga
Tomme od Aquina Nauciteglja
Anghjelskoga.

I Gospin Plac.

S' MNOŽIEM MOLITVAMI
i pisančima bogogljubniem.

(slika veličine 10x8 s okrunjenim kraljem Davidom, u klečećem položaju)

Cum licentia Superiorum.
Pofonij, Anno M. DC. XLII.

Knjiga je tiskana u 12°, a ima na početku tri dolje foliirana arka (svi foliji nisu označeni), i to u dva maha, tj. ff. 1-12 i ff. 1-12, u svemu 48 strana teksta, te 216 paginiranih strana (od 1 do 215; 216. strana nije označena), u svemu dakle 264 strane. Na stranama 215-216 nalazi se "indeks" s indikacijom o tome gdje se što nalazi, bez navođenja tekstova koji se nalaze na prvih 48 strana koje su foliirane.

1. 2. Evo popisa svih tekstova po stranama (tekstovi s folijacijom daju se s numeracijom 1a, 1b i sl., neki naslovi tekstova su originalni, ali u transkripciji, ne u transliteraciji):

- 1a naslov
- 1b-3a Od orthographie slovinske il načina od pisanja
- 3b Kako se pišu njeka imena koja mučno slovima dijačkim se glase
- 4a abeceda
- 4a izgovaranje slova
- 4a popis vokala
- 4b-5a "babica"
- 5a-5b popis sigala
- 5b zdravomarija
- 5b očenaš
- 6a vjerovanje
- 6a-6b deset zapovijedi
- 6b dvije zapovijedi od ljubavi

- 6b-7a deset zapovijedi crkvenih
 - 7a sedam sakramenata
 - 7a tri kreposti teologale ili bogoslovne
 - 7b četiri kreposti kardinale ili glavne
 - 7b sedam dari Duha Svetoga
 - 7b dvanaest plodi Duha Svetoga
 - 7b pet ćućenja telesna
- 7b-8a sedam djela od milosrđa telesna
 - 8a sedam djela od milosrđa duhovna
- 8a-8b osam blaženstava
 - 8b sedam smrtnih grijeha
 - 8b šest grijeha suproč Duhu Svetomu
 - 8b četiri grijeha koja vapiju osvetu prid licem božjim
 - 9a četiri najpokonja koja čine da se uzdržimo od grijeha o kojih razmišljamo
 - 9a kvatre, to jest postovi koji dohode četiri puta na godinu, u primalitje, u ljeto, u jesen, i u zimu
- 9a-9b sveci pomisljivi koji su izvan kalendara
 - 9b zabranjeno da se pirove ne čine
 - 9b od mine miseca
- 10a-12b i (nova oznaka folija)
 - 1a-12b kalendar
- 12a-12b tabula blagdanih pomisljivih (kalendar i tabula imaju u svemu 30 strana)
 - 1-33 Razmišljanje bogoljubno od očenaša pokupljeno iz knjiga s. Tome od Akvina naučitelja ange(l)skoga
 - 33-59 Gospin plač
 - 59-63 Pisanca od Božića
 - 63-65 Svrh vjerovanja (pjesma na tekst ”credo”)
 - 65-66 Svrh zapovijedi (pjesma na tekst ”deset zapovijedi”)
 - 67-69 Plač B. Gospe (prijevod latinske pjesme ”Stabat mater”)
 - 69-72 Radost sv. Bernarda (pjesma)
 - 73-74 O gloriosa Domina, etc. (pjesma na hrvatskom)
 - 74-75 Ave maris stella, etc. (pjesma na hrvatskom, početak ”zdrava budi zvijesdo morska...”)
 - 75-76 Pisanca Duhu Svetomu
 - 76-78 Kad se dviže tijelo Isukarstovo (pjesma, početak ”Klanjamo se, Bože, tebi i slavimo tvoje tilo...”)
 - 78-98 Molitve svagdanje:
 - kad ustaneš izutra prikrstivši se reci
 - molitva
 - molitva k Isusu
 - druga molitva svagdanja k Isusu
 - molitva Anđelu stražaninu

- dobiva se proštenje izutra, u podne i večer kad zvoni na zdravu Mariju govoreći (tekst: Anđeo gospodina navisti Mariji i začē...)
- potom toga govori se ova molitva (tekst: Milost tvoju molimo te Gospodine u pameti naše ulij...)
- molitva koja se govori u početak djela našijeh za opraviti ih dobro kad ishodiš iz kuće prikrstivši se reci
- druga molitva (tekst: Na put mira, ljubavi i napritka da me upravlja moć Oca, mudrost Sina i krepost Duha Svetoga. Amen.)
- molitva kad se ulazi u crkvu
- kad se pokropiš vodom blagoslovljenom
- molitva pri svetomu sakramentu i kad se dviže tijelo Isukrstovo
- kad se dviže kalež
- molitva prid svetom mišom (!)
- blagoslov trpeze
- hvale na svrsi od trpeze
- kad ideš spati prikrstivši se reci
- molitva anđelu stražaninu
- način za iskusiti dušu svaku večer (“ispit savjesti”)
- 98-121 molitva za bogoljubno se ispovijediti i pričestiti
- molitva prid ispovijest
- druga molitva pred ispovijest
- molitva po ispovijesti
- molitva prija pričeštenja
- molitva druga sv. Tome od Akvina prija pričeštenja
- prošenje od Isukrsta da nas nauči što imamo učiniti za dostojno se pričestiti
- kako se ima s velikom pomnjom pripremiti tko se ima pričestiti
- molitva sv. Tome po pričeštenju
- molitva druga sv. Bonaventure po pričeštenju
- molitva treća po pričeštenju
- 121-123 molitva prid misom koju redovnik govoreći dobiva pedeset godišta proštenja
- koja dopusti papa Grgur trinadesti
- molitva po misi i po pričešćenju
- jošte molitva po misi i po pričešćenju, svetoga Ivana Zlatoustoga
- 124-131 molitve Blažene Gospe
- priporuka Blaženoj Gospi
- molitva Gospi i svijem svetim
- još molitva Blaženoj Gospi
- pozdravljenje Blažene Gospe
- još molitva Blaženoj Gospi
- 131-148 molitve muke Isukrstove
- druga molitva muke Isusove
- molitva k ranami Isusovijem

- promišljanje muke Isusove
 od sedam riječih koje reče Isukrst na križu viseći
 pozdravljenje ka svijem udom Isukrsta propeta
 molitva svetoga Ignatija
 molitva svetoga Grgura k Isusu
 molitva svetoga Tome od Akvina
 148-149 molitva kad je čovjek u tuzi i nevolji
 149-151 molitva za svijeh općenim načinom
 151-152 molitva da se u nami učini volja božja
 152-153 molitva za pridati Bogu samoga sebe i sve svoje
 153-155 molitva za zahvaliti Bogu
 155-156 druga molitva za zahvaliti Bogu
 156 molitva prisvetomu trojstvu
 156-157 molitva za prosvitljenje pameti
 157-159 molitva k Isusu
 druga molitva k Isusu
 159-165 molitve od svetkovina
 molitva prišastja Gospodinova
 molitva od Božića
 na mlado ljeto molitva
 na Vodokrštje
 na Gospu od svijeća i Prikazanje Isukrsta
 na Blagovijest
 u korizmu
 na Uskrs molitva sv. Augustina
 na Spasov dan
 na dan Duha Svetoga, to jest na Duhove
 na dan prisvetoga Trojstva
 na Božje tijelo, il na Božji dan
 165-172 litanije prisvetoga imena Isusova
 172-176 litanije Gospodnje ("Gospodine", upravo "litanije Majke Božje", u "indeksu"
 ispravljeno u "letanije Gospine"
 176-182 "pisanice uz litanije"
 od Prišastja Gospodinova do Gospe od svijeća ova se pisanca govori ("Spasitelja
 majko slavna...")
 od Božića do Gospe od svijeća namjesto molitve goru rečene govori se ova koja
 slijedi ("Po porođenju divo neockvmjena si ostala...")
 od Gospe od svijeća do Velikoga četvrtka ("Zdravo kraljice nebeska...")
 od Uskrsa do subote od Dusijeh ("Kraljice od neba raduj se...")
 od svetoga Trojstva do Prišastja Gospodinova ("Zdrava kraljice, majko od milo-
 srđa, život, slatkost i ufanje naše zdrava...")
 182-193 letanije svetih

- 193-194 molitve za grijeh
 194 za papu
 194-195 za mir
 195 za čistoću
 195 za svijeh mrtvih
 195-196 za opraviti dobro posle
 196-197 za žive i za mrtve
 197-202 razlike molitve za žive
 za crkvu božju molitva
 za svaku potribu crkovnu i za isprositi štogod od Boga
 za isprositi kišu
 za isprositi vedrinu
 za kojugod nevolju
 za putnike
 za bolesnike
 za zdravlje živijeh
 za prijatelje
 za neprijatelje
 za izagnati zle misli
 za prositi ljubav božju
 za isprosit ustrpljenje
 203-206 molitve za mrtve
 na dan svijeh mrtvih
 na dan kad umre čovjek
 za oca mrtva
 za mater mrtvu
 za oca i mater
 za mrtva čovjeka
 za ženu mrtvu
 za bratju, rodjake i dobročince
 206-215 za naučiti otpit misu (latinski tekst potreban za ministrante)
 213-214 pisanca jutarnja
 214-215 druga pisanca (jutarnja)
 215-216 indeks (sadržava samo tekstove dalje od strane 1 razmišljanje..., fale tekstovi s oznakom folijacije, dakle sa prvih 48 strana)

1.3. Iz sadržaja djela koji je ovdje naveden po stranama vidi se da se u njemu nalaze razni tekstovi koji se mogu podijeliti na slijedeće grupe (tekstovi na foliiranim stranama obrađuju se pod III/:

I. tekstovi za obavljanje vjerskih čina:

a. pobožne pjesme: pisanca od Božića, pisanca od Gospoje, pisanca Duhu Svetomu, pjesma "Spasitelja Majko slavna", Zdravo kraljice, Kraljice neba raduj se, Zdrava si kralji-

ce, vjerovanje (u stihu), deset zapovijedi (u stihu), Plač Blažene Gospe, kao prijevod latinske pjesme *Stabat mater*, Radost sv. Bernarda (u stihu), "O gloriosa Domina" (u dvije verzije), "Kad se dvije tijelo Kristovo".

b. prozne molitve ("svagdanje"): molitve kod ispovijedi i pričesti, molitva Blaženoj Gospi, molitva Muke Kristove, molitve od "sedam riječi Kristovih na križu", molitva u tuzi, molitva o svetkovinama, molitve za žive, molitve za mrtve, etc., molitve "za naučiti otpit misu" (sve latinski tekst, za ministrante.)

c. troje litanije: "letanije prisvetoga Imena Isusova", "letanije Gospine" (piše krivo *Gospodine*,) "letanije svetih".

II. dva oveća književna teksta:

a. Razmišljanje bogoljubno od očenaša, prijevod teksta sv. Tome Akvinskoga.

b. Gospin plač, poznati pasionski literarni tekst u hrvatskoj književnosti.

Tekstovi a. i b. dolaze na početku paginiranih strana, tekst a. na 1-33 strani, a tekst b. na 33-69 strani.

III. uvodni tekst koji se nalazi na 48 strana u dva maha foliiranih, sadržava tri vrste tekstova:

A. *predgovor o hrvatskoj grafiji* ("Od orthographie slovinske ili načina od pisanja"), koji ima ove dijelove

a. predgovor o ortografiji, s umetkom o dijalekatskoj pojavi *meja za međa*.

b. popis slova (u hrvatskoj latinici).

c. imena slova (A, Be, Ce, etc.).

d. tzv. "babica"; spelovanje slova, s vokalom iza i s vokalom ispred, te s vokalom u sredini.

e. popis sigala preuzetih u latinici iz srednjovjekovnih kraćenja u rukopisima.

B. *katekizamski tekstovi*:

a. zdravomarija.

b. očenaš.

c. vjerovanje ("credo"), proza (na str. 63-66 u stihu).

d. deset zapovijedi ("dekalog"), proza (na str. 65-66 u stihu).

e. dvije zapovijedi "od ljubavi" (1. ljubi Boga, 2. ljubi bližnjega).

f. pet zapovijedi crkvenih.

g. sedam sakramenata.

h. bogoslovne kreposti.

i. "glavne kreposti".

j. sedam darova Duha Svetoga.

k. dvanaest "plodova" Duha Svetoga.

l. pet osjetila.

m. sedam djela milosrđa tjelesnih.

n. sedam djela milosrđa duhovnih.

- o. osam blaženstava.
- p. sedam smrtnih grijeha.
- q. šest grijeha protiv Duha Svetoga.
- r. četiri grijeha ”koji vapiju osvetu pred licem Božjim”.
- s. četiri posljedne stvari čovjeka.

C. *heortologijski tekstovi:*

- a. popis kvatri.
- b. popis blagdana ”pomišljivih”.
- c. uputa kada se zabranjuju svečani ”pirovi”.
- d. od mine miseca.
- e. kalendar od ”sična” do ”prosina” (uz narodna imena i latinska).
- f. tabula blagdana pomisljivih, od godine 1642. do 1668., kao završni tekst uvodnog teksta.

1.4. *Zadatak.* Na osnovi naprijed iznesenog možemo kazati da ova knjiga predstavlja zbornik raznih tekstova, uglavnom a. katekizamske tekstove, b. nabožne pjesme, c. molitvenik (molitve u prozi), d. dva književna teksta, e. predgovor o hrvatskoj grafiji i f. heortologijske upute. Zadatak je ove radnje u prvom redu da s jedne strane identificira glavne tekstove koji su uneseni u ovaj zbornik, a s druge strane da odgovori na pitanje tko je priređivač i pisac ovog zbornika. Što se tiče prvog zadatka, za tekstove pod I, a, b i III,B,C možemo kazati da su svi prevedeni s latinskog predloška i da su im latinski predlošci uglavnom poznati. U detaljima bi se mogao studirati hrvatski prijevod odnosno hrvatski prepjev latinskih originala tih tekstova kao i pitanje kako su ti tekstovi (nabožne pjesme, molitve, heortološke upute) prenesene iz drugih sličnih hrvatskih rukopisnih i tiskanih knjiga. To je dakako velik posao i ovdje ga nismo mogli izvršiti. Naprotiv ćemo se ovdje pozabaviti identificiranjem književnih tekstova ovoga zbornika (”Gospin plač”, ”Razmišljanje”), a što se tiče identifikacije pisca i priređivača ovog zbornika, najveću će nam pomoć pružiti analiza predgovora ”od orthographie slovinske il načina od pisanja” i analiza grafije ovog zbornika. Ova će nam analiza pokazati da je ovaj zbornik priredio Jakov Mikalja za svoga boravka u Temišvaru u godinama 1637. do 1645. Redosljed našeg analiziranja bit će ovaj: iza analize grafije i teksta ”od orthographie slovinske il načina od pisanja” raspraviti ćemo pitanje tekstova ”Razmišljanje od očenaša” i ”Gospin plač” i na osnovi analize dvaju spomenutih književnih tekstova i predgovornog teksta o ortografiji izvesti i druge zaključke koji se nameću.

2. ANALIZA GRAFIJE I TEKSTA "OD ORTHOGRAPHIE SLOVINSKE IL NAČINA OD PISANJA" U BOGOLJUBNOM RAZMIŠLJANJU OD OČENAŠA IZ 1642.

2. 1. Najraniji podatak o tome da se Jakov Mikalja bavio grafijskim ("ortografskim") problemima ostao nam je u jednom pismu što ga je Jakov Mikalja uputio 1636. godine Kongregaciji za širenje vjere. Pismo je objavljeno u časopisu *Vrela i prinosi* 2, 1933, str. 27. Mikalja je tada imao 36 godina. On tu govori kako su latinski i talijanski znakovi (slova) nespretni za pisanje hrvatskih riječi. Govori o upotrebljavanim znakovima *x*, *ç*, i *z*. Znak *x* se izgovara *ks* a neki žele da ga uzimlju za *ž*, tako pišući *xena*, *xivot*, *mrexax* za *žena*, *život*, *mreža*. Znak *ç* upotrebljava se za *c* onako kako se izgovara *ti* u latinskim riječima ako iza njih dolazi vokal, kao u *etiam*, *gratia* (izgovori *ecijam*, *gracija*). Znak *z* Talijani izgovaraju "sottilmente", npr. u riječima *mezza*, *mezzo*, *Azor*. Ove znakove hrvatski pisci ovako upotrebljavaju i teško bi se za sada išta moglo učiniti da se to izmijeni. Neka stoga Kongregacija promisli ne bi li se ova grafija mogla promijeniti. Kao promjenu Mikalja predlaže dvostruko rješenje za *x*: predlaže digram *sg* ili *sc(i)*, pa bi mjesto *xena*, *xivot* trebalo pisati *sgena*, *scivot* (poslije, kao što ćemo vidjeti, Mikalja uzima *sg* za *ž*, a *sc* za *š*). Isto tako predlaže da se umjesto *ç* uzme znak *z*, s izgovorom kao u tal. *zio*, dakle umjesto *carqua*, *oça* neka se piše *zarqua*, *oza* (i od tog prijedloga kasnije Mikalja odustaje). Ako dobro pogledamo, Mikalja tu kritizira grafiju koja se nalazi u djelima njegova kolege u redu Bartola Kašića koji upravo upotrebljava *x* za *ž* (*xestoko*, *lexala*, *daxd*) i *ç* za *c* (*sedmeriča*, *bogataç*), tako u *Perivoju od dijevstva* iz 1628 (cf. Maretić, *Istorija hrvatskoga pravopisa latinskijem slovima*, Zagreb, 1889, str. 81-85). Treba dakako istaći da gotovo svi pisci stariji od Kašića također upotrebljavaju *x* za *ž*: Bernardin Splićanin (1495), Dinko Ranjina (1563), Bazilije Gradić (1567), Petar Hektorović (1568), Petar Zoranić (1569), Šime Budinić (1582), Faust Vrančić (1595, 1606), Arkandeo Gučetić (1597), Dominko Zlatarić (1597), Aleksandar Komulović (1606), Juraj Baraković (1614), Matej Alberti (1617), Mavro Orbini (1621), Marin Gazarović (1623), Ivan Bandulavić (1626) (cf. Maretić, o.c., 1-81). Prije Mikalje rješenje *sg*, *sci* za *ž* ima samo Nikola Ranjina u prijepisu Držićevih i Menčetićevih djela iz 1507 (cf. *Stari pisci hrvatski* 2, str. XII, Maretić, o.c., 367), dakle *bošge*, *mošge*, *šgiuot* za *bože*, *može*, *život*. Teško je reći da je Mikalja na ovo rješenje došao čitajući u rukopisu tekst Nikole Ranjine. Moramo stoga zaključiti da je to plod njegova vlastita razmišljanja, odnosno njegova vlastita kritika grafije koju je nalazio u većine dotadanih hrvatskih pisaca iz Dalmacije. Da je ovdje Mikalja originalan, dokazuje i njegovo rješenje za *š* (tj. *scj*) koje ovdje ne spominje nego se kasnije javlja, a pokazuje dosljednost u paralelizmu za pisanje glasa *ž* i *š*: *sg/sgj* za *ž*, *scj/scj* za *š*. Prijedlog da se za *ž* umjesto *x* uzme *SG* ponavlja Mikalja slijedeće godine (1637) prije polaska u Temišvar u "admonitio auctoris" u svojoj priredbi Alvaresove latinske gramatike za Hrvate (cf. Vj. Štefanić, *Prilog za sudbinu Alvaresove latinske gramatike među Hrvatima*, *Vrela i prinosi* 11, 1940, str. 21). Kako je pitanje autorstva ove Alvaresove gramatike bilo sporno ovaj prijedlog iz "admonitio auctoris" kao i samo provođenje ove grafije u ovoj Alvaresovoj gramatici očit su dokaz da je ovo izdanje Alvaresove gramatike priredio upravo Jakov Mikalja.

Tekst u ovoj "admonitio auctoris" prema tome je drugi podatak o bavljenju Mikaljinu reformom grafije u hrvatskoj latinici.

2.2. Godine 1638. Mikalja je već u Temišvaru, a prije kolovoza 1638. sastao se u Temišvaru s Rafaelom Levakovićem koji je kao novoimenovani biskup smederevski došao u Temišvar i kod isusovaca odsjeo svih pet dana dok je tu boravio. Za tih pet dana Mikalja i Levaković, oba poznati pisci, raspravili su sve važnije stvari koje se tiču misije, a posebno su razgovarali i o "pravopisu" koji bi trebalo primijeniti u djelima pisanim na latinici (cf. za sve ovo u *Vrela i prinosi* 2, 28), a zapravo se radilo, kao što saznajemo iz Mikaljinog teksta, o problemu jezika. Mikalja piše da su razgovarali o tome da su "bosanski" i "dubrovački" jezik isti i da je to upravo onakav jezik koji nalazimo u djelima Bartola Kašića. S nepravom su dakle prigovorili Kašiću da mu je jezik "dubrovački" a ne "bosanski" i krivo su učinili što mu "Ritual" nisu tiskali zbog toga. Da je rezultat ovih razgovora s Levakovićem mogla biti činjenica što Mikalja u "Blagu jezika slovinskoga" govori o mogućnosti da se za ž uzme znak \mathfrak{z} iz bosančice, govorim niže (v. 2. 9., d).

2.3. Treći podatak o Mikaljinu bavljenju pravopisnom (grafijskom) reformom nalazi se u jednom neobjavljenom njegovu pismu od 16. 03. 1648. koje je upućeno Ingoliju iz Loreta (ispisao ga Premrou, prijepis posjeduje J. Jernej, cf. J. Jernej, *Podrijetlo Jakova Mikalje*, Zbornik radova FF, Zagreb, 1, 1951, str. 622, nota 35). U pismu se govori o kupovanju papira za tiskanje Mikaljine gramatike i njegova rječnika. Usput Mikalja kaže da predlaže da se za slovo z načine nove metrice a ne da se uzme znak broja 3 (trica 3). Tu Mikalja kaže da je u djelu "sette salmi penitenziali" koje je na hrvatskom objavio prije dvije godine (dakle 1645) upotrebio tu tricicu ali da "non riesce bene". Usput Mikalja traži da se načini i veliko \mathfrak{c} (C sa cediljom). Tu Mikalja ostaje kod svoje zamisli da za z ne uzme z nego 3 samo želi da to bude dzeta bez krovica koji se javlja u onodobnoj trici (3). Ovdje treba dodati da je Mikalja proveo u svom rječniku samo svoju grafiju za ž, dok znak za c ostaje Kašićev (ç). U rječniku mu z znači dz (dakle kao u talijanskom), a trica mu i dalje označuje z. Jedino vidim da je veliko z (Z) izrađeno posebno, tj. da gornja linija teče ravno i nema krovica (kapice). Usput spominjem da na osnovi spomenutog pisma izlazi da je rad na tiskanju Mikaljine gramatike započeo iza trećeg mjeseca 1648. u Loretu (Vanino veli da je to bilo 1649, a sam se u svom tekstu ispravlja da nije jasno kada je to bilo, cf. *Vrela i prinosi* 2, 18).

2.4. Kao što znamo, četvrti podatak o Mikaljinu bavljenju grafijskom reformom za latinicu nalazi se u samom njegovu rječniku pod naslovom "De orthographia pro lingua illyrica" na latinskom i "Od orthographie jezika slovinskoga ili načina pisanja" na hrvatskom. Taj bi podatak bio, dakle, iz 1651 (završna godina tiskanja rječnika), odnosno iz 1646 (datum pisanja predgovora rječniku). O ovom predgovoru govori se niže.

2.5. Sada je nađen i peti podatak o Mikaljinu bavljenju grafijskom reformom, a nalazi se upravo u predgovoru knjige koju opisujemo. Budući da su "ortografije" u rječniku i u "Bogoljubnom razmišljanju od očenaša" gotovo jednake, izlazi da je "ortografija" iz rječnika sastavljena već barem 1641. godine, ako je 1642. tiskana te 1646. predložena za

predgovor u rječniku, odnosno 1651. objavljena. Analiza i ove ortografije daje se u slijedećim paragrafima.

2.6. Tri su stvari kojima dokazujemo da je knjigu ”Bogoljubno razmišljanje od očenaša” iz 1642. sastavio i priredio Jakov Mikalja. To su a. analiza latiničke grafije u čitavoj knjizi, b. usporedba ”ortografije” u ”Bogoljubnom razmišljanju od očenaša” iz 1642. i u ”Blagu jezika slovinskoga” iz 1651, c. elementi vokabulara koji su tipično Mikaljini u oba teksta, a ne javljaju se u drugim tekstovima.

2.7. Analiza grafije u ”Bogoljubnom razmišljanju od očenaša” iz 1642. Ovdje ćemo usporediti Mikaljinu grafiju u njegovim djelima (uspoređivanje se vrši prema materijalu iz Maretića, o.c., 102-103) i grafiju koju nalazimo u ”Bogoljubnom razmišljanju”.

”Blago jezika slovinskoga”

”Bogoljubno razmišljanje”
(u zagradi se navode strane)

c ç
djeça, jaraç, liçe

ç
liiçe (38), tuſgiçe (38), sarçe (39),
modriçe (39), ʒlocinçem (38)

č c/cj/ç

nauciti, recemo
cjovjek, cjas, cjuddo
muçno, çlanak, haraç

c/cj

ʒlocinçem (38), rece (38), klece (38),
cjas (38), cjuddo (43), cjovice (106),
cjuste (42)

ć chj/cch

kuchja, hochjemo, chud, plachja
mladicch, docchi

chj/cch

mucecchi (42), hochjeſc (42), cineschi (43),
nechju (102), siedecchi (42), hochju (104),
vecch (44), obucchi (42)

đ gh/ghj

takoghjer, cjaghjav, naghi

gh/ghj

pogrrighen (38), meghju (106),
naſlaghjenja (118)

g g/gh

brighe, noghe, ghdi

g/gh

svega (107), mnoghe (44), mnoghe (106)

ǵ g
singir, singiricch

kv	qu	qu
	tiqua, quariti, quočka oçquarniti, çriiqua (črkva)	ofquargnene (104) ofqvargneno (106)
l	glj/gl	glj/gl
	priateglju, dobrovoglno	primgljenju (114), gljubitegl (111), vidgljivieh (116), nevidgljivieh (116)
n	gn	gn
	lafgna, promignuju, kgnighe	pomgnom (114), magna (114), posliedgna (114), viecgni (115), unutargna (118)
r	rri/ar	rri/ar
	drrivo, prrivoga, poghrridno krriv, mrriziti, gardobe, martav, dar/gjatti	pogrrighjen (38), smrriti (42), millofrridjaa (102), smrrit (102), frriča (103), fvrrihu (102), izvrriřno (108), u3drričiřc (114) sarçe (39), karvju (39), baržo (38)
s	f/s	f/s/fs
	upifao, slova	ustrefohfe (107), okufiti (107)
š	fc/sc/řj/řj	greřcnu (104), duřcju (104), sagriřcjenja (104), řgiveřc (104), niřcta (105)
ž	řg/řg/řj/řj	Bořge (115), mořgeřc (104), ukařgi (104), ukařge (104), pomofge (104), ftrařgja (114), oruřgje (116)

Dodajem da Mikalja u Rječniku i u "Bogoljubnom razmišljanju" za z upotrebljava 3 (tri-
ca!) (ne znam zašto Maretić, o.c., 103 i 366 to ne registrira: vjerojatno zato što misli da je
z i 3 iste vrijednosti, ali za Mikalju su to dva razna znaka, kao što izlazi i iz slijedećih re-
daka):

"Blago jezika slovinskoga"

Usp. npr. sve riječi sa ra3-(str. 546-559) i sa u3-(str. 750-759) te
3a-(str. 810-861). Ispred natuknica
sa 3- ima i posebno natuknice sa
z-(nepuna strana) koje treba izgovarati
sa dz-(grad Zabern, grad Zakonia, etc.),
valjda prema talijanskom izgovoru ovog z.

"Bogoljubno razmišljanje"

ifvrriřno (108), zařcto bo (111),
za primiti (111), vařam (111),
izvrriřno (116)

Na Mikaljinu grafiju naročito upućuju znakovi za *š*, *ž* i *ř*, tj. *sc/scj*, *sg/sgj* i *rri*. Za *ž=sg/sgj* već smo gore kazali da je to rješenje Mikaljino (v. gore 2. 1.). Za *ř=rri* znamo iz njegova rječnika i sad iz ovog ”Bogoljubnog razmišljanja” da je njegovo.

Dakle, grafija knjige ”Bogoljubno razmišljanje” očito upućuje na zaključak da je ovu knjigu napisao i priredio Jakov Mikalja za vrijeme svog boravka u Temišvaru gdje je boravio od 1637. do 1645.

2. 8. *Analiza i usporedba tekstova o ”ortografiji” u ”Blagu jezika slovinskoga” (1646, odnosno 1651) i ”Bogoljubnom razmišljanju od očenaša” (1642)*. Drugi, još veći indicij o tome da je ”Bogoljubno razmišljanje” priredio Jakov Mikalja jest predgovor o grafiji u toj knjizi pod naslovom ”Od orthographie slovinske ili načina od pisanja” koji gotovo doslovno odgovara tekstu u ”Blagu jezika slovinskoga” pod naslovom (gotovo istovjetnim) ”Od orthographie jezika slovinskoga ili načina od pisanja”, a koji je tekst u ”Blagu” objavljen i u prijevodu na latinskom jeziku (prije hrvatskog teksta). Stoga moramo zaključiti da je definitivna Mikaljina reforma hrvatske latinice u ”Bogoljubnom razmišljanju” objavljena u cjelini prvi put, i to devet godina prije nego je ta ista reforma objavljena u ”Blagu” (1642 prema 1651). Tekst te reforme je u ”Bogoljubnom razmišljanju” nešto kraćen, ali je na mjestima i doslovan u odnosu na tekst u ”Blagu”. Osim toga je i redosljed grafijske problematike u oba teksta malo izmijenjen. Mi ovdje uspoređujemo oba teksta tih ”ortografija” da vidimo razlike i da osim toga dokažemo Mikaljino autorstvo teksta ”ortografije” u ”Bogoljubnom razmišljanju”. Kod toga smo, da bismo uspješno konfrontirali oba teksta, morali redosljed izmijeniti, i to tako da redosljed prema našoj numeraciji koja teče od 1 do 10, u ”Bogoljubnom razmišljanju” teče u redosljedu 1,2,4,8,9,10,7,6, a u ”Blagu jezika slovinskoga” u redosljedu 1,3,8,9,2,4,5,6,7. Kod toga su tekstovi iz obje ”ortografije” doneseni integralno. Evo tih tekstova:

Bogoljubno razmišljanje
(1642)

1. Od orthographie Slovinške, ili nacina od pisanja.
MNOzi fu slovima Diackim Slovinški knjighe pišfali, al mallo ih se nahodi, koji fu se pogaghjali u nacinu od pišfanja, flufgeccih se gnjeki na jedan nacin, a gnjeki na drugi istim slovom: na taki nacin, da tko hochje scititi kgnighe Slovinške, od potrebeje, da koliko se kgniga nahodi, na toliko nacina bukviču Diacku nauci, za scititi paak gorre, i mucnie, i Diacke, inašcki; kako svakki daan too nahode oni, koji di eču uce; jer kad se nauce scititi našcki,

Blago jezika slovinskoga
(1651)

1. Od Orthographie Jezika Slovinskoga ili nacina od pisanja.
BVDVCCHI da Diacka slova fu bila nafcjafta, i izmišgljena za Jezik Diacki nije cjuddo, da segnimma ne mogu najboglie izrjeti sve rjeci innieh jezika i zato oni Koji fu se slusgili Diackim slovima pišfjuccih u inni Jezik, bili fu ušillovani, ili glafiti gnjeka slova Diacka innako nego se Diackigla se illinadovrricchi Koje slovo slovima Diackim. I za ta istiužròk Pišci nje fu se meghju sobom pogaghjali, slusgeccih se gnjeki na jedan nacin, a gnjeki na dru-

iglaſiti flovo innako nego je gnegov pravi glaas: kad paakſctiu Diacke kgnighe varlo ſe ſmetaju, i mucnoſe uobicjaje innako glaſiti ona flova kad Diacki ſctiju. Bogljebi dakle da ovim flovima Diackim dajemo iſti glaas kad naſcki piſcemo, koji ſe daje Diacki piſcjucci; kojaje ſtvaar obluſgena u ovoj kgniſgiçi kolikofe vechje moghlo.

ghi iſtim slovima. Tó ſcto ſe oſtalim ſgo-dilo piſcjucci ù gnihov jezik diackim slovima, ſgodilo ſe naſcim takoghjer piſcjucci ù naſc jezik diackim slovima, i mallo jih ſe nahodi, Koji ſe pogaghjaju ù nacinu od piſanja, i za tó je pomučnije ſctitti Kghnighe, naſcega jezika slovima diackim upiſane. Piſcjucci dakle já Slovnik, i3 Koga imajuſe ucitidjeça, i buducchi da ova Khniga ima vechju potribu od oſtaljeh Kgnigá da ſe znána Koji nacin ſu izreghjena slova, za mocchi laſno nacchi ſvakku rjec, Kojucjovjek ſgjudi, ne imam ſliditi Kojigod nacin od piſanja, nego imam izabratti najbogli: A oni nacin od piſanja ima ſe drriſgjat za naj bogli, Koji najmagne promignuje glás slovima diackim; jere drriſgim, da je Vele boglje nadostaviti Koje slovo diackim slovima, nego ſe slugiti na dva nacina iſtim slovom diackim: Koja ſtvár cini, da ſe cjovjek ſmeta ſctijucchi. za tó ja dajem diackim slovima gnihov pravi glaas, Koji imaju ù diacki jezik, i Kojiſe obicjaji ù Italii ne famo jere vjerujem, da je oni pravi glaas gnihov nego jere oſcte jere podobnije moguſe izrjeti rjeci slovinske glaſecchi jih Kakoſe ù Italii glaſe; za tó slovo G, imaſe glaſiti Kakoſe ù Italii glaſi, à ne Kako van Italie.

2. za too za ne prominuti glaas flowu X. ni efmo ſliedili one, koji ſe gniim ſluſge neg nagnegovo mieſto ſtavljenoje flovo S, i G. za glaſit ovaka immena, Sgilla, Sgena. Al jere flowo G. ne glaſiſe Diacki va3 da jednako, glaſecchiſe na inni nacin kad ſe nahje s'koim od ovieh triu flowaa glaſoviti, A. O. U. negoga glaſe 3' dvama oſtalim: za too kada za flowom G. ima ſliediti koje od ovieſeh triu ſló vaa, A. O. U. ſtavgljaſe flowo neglaſovito J. meghju gn-

2. Takoghjer ſluſgiliſuſe gnjeki slovom X. à gnjeki S. naſckipiſciucch innako, nego ſe gnim ſluſge diacki piſciucchi, i govore da ſe ima glaſiti Kakoti poloviçu slova S i poloviçu G. Alja voljoſam ſe ſluſgiti iſtim slovima SG Koja buducchi slova neglaſovita, tó imaju ponaravi ſuojoj, da ſe ne imaju glaſiti çilovito, nego poloviçajih. Kako ſe glaſe ſva oſtala slova neglaſovita: à Kadgod neglaſiſe ni poloviça jih, nego famo ſe tiknu Kako ſe Vidi ù ovoj rjeci di-

imma, jere na taanacin ciniſe da ſe glaſi flowo G. kako mi ſgjudimo, kako na priliku ſe viddi u ova immena, Sgjalooſt, Sgjomie, Sgjuditi, Sgjuliti.

ackoj (Scena) ũkojoj dva priva slova SC. ſamo ſe tiknu mallo. tako premimajuſe ſamo tiknuti ova dva slova SG. i Veoma dobrochjeſ izrjeti ovakva immena. Sgena. Sgilla. Sgitto. Sgednii. Sgeliti. Al jere slovo G, ne glaſiſe diacki Vaſda jednako glaſecchiſe na inni nacin Kad ſe naghje ſ' Kojim od ovieh triu slová glaſovitieh, A, O, U nego ſe glaſi Kad ſe naghje ſ' dvama oſtalim E. I ſató Kada ſa slovom G ima-lobi ſljediti Koje od ovizjeh triu slová glaſovitieh A, O, U. ulagaſe meghju gnimma slovo neglaſovito J. jere Kàd ſe ulogſi meghju G. i takim glaſovitim slovom Slovo neglaſovito J, ciniſe, da slovo G. ſe glaſi Kako mi ſgjudimo, Kako na priliku ſe viddi ũ ova immena. Sgjalóſt. Sgjamor. Sgjomije. Sgjuditi. Sjuliti..

Nema u Bogoljubnom razmišljanju

3. Tako prem slovo C, Koje takoghjer van Italiae ne' glaſiſe Kako ũ Italii, imma uſdrriſgjatti glás Talianski i toliko vechje jere jezik slovinski imma potribbu i od jdnoga, i od druggoga glaſa; ſa to naſci piſci nadovrrighliſu slovima diackim slovo Ç, i dajumu glás tagni, Kako mu ſe daje van Italie, oſtavivſci slovu C, glás gnegov oſctri, Kako mu daju u Italii.

A jere slovo C, Kàd je ſajedno ſ' jednim od ovizjeh triu glaſovitieh, A, O, U, al Kad ſagnim ſlidi slovo I, glaſiſe Kako daje slovo K, a ne C. Kakoti na priliku Carus Columna. Cultura. Claros. Clemens. Cliens, Clodius, etc. A slovinski jezik imma potribbu, da ſe kadgod glaſi Kako C, à ne Kako K, prem da ga ſlidi slovo L, al Koje od triu glaſovitieh A, O, U, ſa to ; ſa ne ſmetatiſe, iſa laſcgne ſctitti, ſabigliſge dognu ſtranu slova C, ovako Ç, Kad hochje da ſe neglaſi Kako slovo K, nego Kako C Kakoti na priliku. Plaç. Maç çlovjek itó je od potribbe uciniti ũ veoma mallo rjeci.

4. Takoghjer i družji, za ne promignivat glaas flova X. niefuje hotili gnim slufgiti, neg na ngegovo miefto slufgiliufje slovima SC. Al mii niefmo ni ove hotili slediti jer oni fillovani fu na dva nacina slufgitje slovima SC. koja ftvaar: moſge lafno ſmefti onoga koji ſctie. Kako na priliku:

Duſcnik,	Garlo
Duſcnik,	Koji imma datti.
Bodeſc,	Probadaſc;
Bodeſc,	Probád.
Duſcja,	Duuħ cjoſwiccji;
Duſcja,	Vechjedugga.
Uduſcitiſe,	Utopittiſe;
Uduſcitiſe,	Uzeti ù duug.

Ova i mnoga inna imèna piſalibiſe iſtim slovima, i potribovalobi innako ih ſctitti. Od koje ſtvari ſlobodni fu oni koji ſluſge slovima SG. i mogu dobro oni glaas datti ako ſlowo G. glaſitje budde kakoga glaſe Latinſki, i Diacki, ù Italii, ù kojoj zemgli imaje pocetak Diacki jezik.

Nemá u Bogoljubnom razmišljanju

4. Družji takoghjer za ne promignivat glás slovu X. al slovu S. nje fu je hotili gnim slufgiti, nego na ngegovo mjefto slusgiliufje slovima SC al premda, i ova dva slova je pribliſgjaju K' pravom glaſu, niſcta ne magne ni je dobro slufgitiſe gnimma, jere tko je gnimma ſluſgi uſillovanje ſluſgitiſe gnimma na dva nacina. Koja ſtvar moſge lafno ſmefti onoga, Kojiſctieje Kako na priliku je Viddi ù ova immena.

Duſcnik.	Ghrrillo.
Duſcnik.	koji imma dati.
Bodeſc.	Brobadaſc.
Bodeſc.	Probád.
Duſcja.	Dúħ cjoſvecji.
Duſcja.	Vechjedugga.
Uduſcitiſe.	Utopittiſe.
Uduſcitiſe.	Uzeti ù dugh.

Ova, imnoga inna imena piſalibiſe iſtim slovima, á potribovalobi innako ih ſctitti: i nije doſti, da cine slovo ſ. poduggo ù jednoj rjeci, à ù drugoj Krachje S jere diacki jednim iſtim nacinomſe ſctieje ſ duggo i Kratko S. Vele je boglje dakle ſluſgitiſe slovima SG. jere Važda jednako je ſctiju, i moguſe ne ſamo dobro, nego i boglje i laſcgne izgovarati one rjeci.

5. Al ako bi tko hotio nadovrriocchi slovo ž. diackim slovima, i nebi hotio ſluſgitiſe slovima SG. nebi žlo ucinio: al jere ne ima ſvacki utiſctenik ova slóva naſcega jezika, žató nebi ſvacki mogao nadovrriocchiovo slovo ž žató boglje je ſluſgitiſe slovima SG. nego nadomechjati inno slovo, toliko Vechje da mnogim ni je drago ovo iſto nadomechjanje slóva, à vlaštitio Kada slovima diackim, nepromignivſci jim glás, moſgeſe doſta dobro glaſit ona rjec.

6. Takoghjer piſcju Targne, Tergne; Dergnigne; Tergnigne al ù razgovoru ne receſe ni Targne, ni Tergne, nego nikako ofctrie, za glaſiti taku riec ofctru, mii ſtavgljamo dva rr. ovako; Trignine, Drrignine, Trrinje: Krrift, Ifukrrift, Krriftianin, Krrifctenje, Krrifcten: Grrigur: Krriv, Krrivav. Atko neglaſi ovako ofctro ove riedi moſge inako piiſati: kako; Karv, karvav: Gargur, alli Ghergur. Al tko hochje ofctro glaſiti, nemoſge innako glaſit, nego piſcjuchi dva rr.

6. Oftaje da recemo od gnjekieh ofctrieh rjecieh naſcega jezika, Koje ſe nemogu najboglje izrjeti slovima diackim, za tó Piſci biliſu ufillouani piſati innako onu rjec nego ſe govori opchjenim govorenjem. Kakotina priliku piſcju gnjeki. *Targne*, alli *Tergne*. *Karv*, alli *Kerv*, *Karst*, *Karstianin*. *Gargur* alli *Gergur Arvatiſe*, *Arghja*, *Art Hart*: alli Kádſe govorine ne receſe ni Targne, ni Tergne, al Targnigne, nego gnjekako ofctrie da ſe glaſovito slovo i ne poznaje. Já za glaſittake rjeci ofctre ſtauiu ſam dva RR i zagnimma jedno I. glaſovito, koje I. ne imaſe glaſiti čilovito, nego ſamo tiknuti mallo, na ovi nacin. Trrinje Trignine. Krriv. Krrivav. Krrift. Ifukrrift. Krriftianin. Krrifctenje Ghrrigur Hrrit. RRit RRighja. RRivatiſe, itako od oſta-ljeh, jere naſcjao ſam ucecchi dječū da vema laſno na ovi nacin ſe ſctije, i da ſe moſge na ovi nacin ſcti jucchi ne ſanoſiti rjec innako nego ſe opchjenim govorenjem govori ſamo vaglja jednom zamirriti, da ono I. Koje ſlidi dva RR. ne imaſe glaſiti čilovito, nego ſaſmo tiknuti Koja ſtuar iſtinom je ſuprocch naravi slova glaſovitoga, al za nevogljū tribujega tako ſctitti, nemogucchi innako boglje, ilaſcgne izgovarati take rjeci. Gnjeki ù take rjeci ne ſlavgljaju ni jednoga slova glaſovitoga; al je mucno glaſiti bez slova glaſovitoga, à vlaštitō Kada ſlide joſc dva, al tri slova neglaſovita Kakoti *Srrbglin Smrrtno* ù ove rjeci ne Vidiſe nego jedno slovo glaſovito, à vaglia ù ſvakkōj ovoj rjeci dva glaſa uciniti ſctijucci, Koja ſtvar laſno moſge ſmeſti cjovjeka. Laſno ſe takoghjer, i ceſto ſmeta kad ſe na oni drughi nacin piſce. Tó jeſt ovako *Targne Smart*. *Art Arvatiſe*. *Arghja*. jere oncjas ſe naghje ono glaſovito slovo A, i on cjas privarite, cinecchi, da ga glaſiſc ſvega, ne imajucchi bitti glaſcen

vàs, i Kad se domislisc Vecch fi privaren: fcto se ne zgaghja pifcjucchi dva RR jere ono I, Koje jih slidi oftane Kakono pokri- veno osctrinom od ona dva RR i lafno ga je ne glafiti svega, al jofc dabi ga tko ho- tio glafiti svega zajedno s' onom osctri- nom od dva RR nebi mogao, Al ako se, ghdigod obicjaje rjeti Smart, Karv, illi Smert, Kerv, itake oftale rjeci, oni mogu tako i pifati A já aza pogoditi, i gnimma, hotiofam ù ovoj Kgnizi fstaviti i Smart, i Smert, da i oni mogu nacchi onu rjec na svoje mjefto.

7. Kako se pifcju gnjeka immena, koja mucno slovima Diackim se glafe?

Pifcju gneki, Meja, too jest ograda od ka- menja. Meju, too jest, ù frid: Al kad se govori ne recefe Meja, Meju; nego Meghja, Meghju; kako Meghju nammi: Lughji, vec- hje luud, à ne Luji: Lughja, à ne Luja: Ri- ghji, à ne Riji. Kako na priliku glafimo ovu riec: Mechju, too jest, hittaju, al flav- gljaju; à ko na miefsto slova C. fstavimoo slovo G. kako se glafi Mechju; na priliku glafitchje se Meghju.

8. A za nepromignivat pravi glaas flowu Z. flufgimo se slovom zemglja 3, koje je od iftoga nescega jezika, i za too je nado- ftavgljeno ù bukviçi za nafc jezik upifa- noj.

7. Takoghjer pifcju gnjeki, Meja. Meju Luji. Al Kad se govorine recefe tako; ne- go Meghja, Meghju. Lughji, Righji, à ne Riji, Righje, à ne Rije, Vighju, à ne Vijju. Ponacinu od ovizieh rjeci mošgemo znatti Kako se imaju pifati ovaka immena Kad na fvrri fi ne imaju glafovitoga slova Kako rekscja, dobro se mogu fctitti ovaka immena. Vighju, Righja, jere imaju na fvrri fi glafovito slovo; al ako od nesesc najposlidgne slovo glafovito. od Vighju oftatiche. vighj od Righja ostatiche Righj. Kakoti kòga righj. Vighj dobro. Dakle ova- ka immena imaju se pifati na ovi nacin Ri- ghj. Vighj. Sveghj i tako od oftalieh. I ovo buddi dofta receno od nacina od pifanja za jezik slovinski.

8. Takoghier ja, za ne promignivati glàs di- acki slovu, Z. nadovrrigao fam slovo 3, Koje je iftoga nafcega jezika, i glafi se innako nego, Z, diacki Buducchi dakle ova dva slova, Ç 3, nadovrrigena doft dobro se mogu izrjeti rjeci nafcega jezika slovima diackim, Koja se imaju gláfiti na oni nacin, na Koji se glafe u Latinskoj

zemgli. A fva slova potrebna za našc jezic imajufe izrediti u ovoj Kgnighi na ovi nacin, Kako se vide ovdí izreghjene.

ABCÇDEFGHIJKLMNOPQRSTUVWXYZ₃

9. Takoghjer od potrebeje znaiti, da ova dva slova su neglafovita, V. J. à ova druga dvá, U. I. su glafovita.

Na mjesto neglafovitoga slova J. sluŕgeŕse mnogi slovom Y. al je boglje sluŕgitife slovom J; jere na ovi nacin se pogaghjamo s' mnogim, koji Diacki piŕcju: I moŕge bitti, da ovoje pravo neglafovito slovo po febi; à znamo, da slovo y nie po febiglafovito.

9. Slovo J, i slovo V, njeŕu glafovita za tó u redu od slóvá imaju inno mjesto imati nego glafovita I. U. tó jeŕt oncjas za gnimma, Kako se vidde gori izreghjena.

Na mjesto slova neglafovitoga J. slusgilifuŕse gnjeki slovom y, al je Vele boglje slusgitife slovom k, jere ŕadaŕcgni piŕŕi, Koji piŕcju il naŕcki, il diacki, ŕavgljaju za neglafovito slovo J. za tó bogljeŕse pogaghjati sc' gnimma. nego ciniti, da slovo glafovito y, budde neglafovito; ŕcto nije ucinio nitko od oniŕieh. Koji su diacki pisali: Slusgecchiŕse mi dakle gnihovim slovima, vaglja da se nagnihov nacin sluŕgimo, á ne da promignivamo glás slovima, i da cinimo da se Vechje ŕmeta tko ŕctije.

10. Sluŕgeŕse takoghjer naŕcki od Apofrofa: too jeŕt, kadŕse ŕlowo glafovito ne upiŕce, negoŕse razumi kako dighnuto s' onoga mjeŕta; i piŕceŕse ovako: S' tobom, S' nammi, S' vammi, Sc' gniim, Sc' gnom; ŕ' Bogom, ŕ' Duhom, ŕ' Dravjem; k' menni, k' tebbi.

Nema u "Blagu jezika slovinskoga"

2.9. Da bismo analizirali "ortografiju" Jakova Mikalje kako je objavljena u "Bogoljubnom razmiŕljanju" i u "Blagu jezika slovinskoga" i da bismo mogli usporediti oba teksta, proveli smo numeraciju od 1 do 10, a ovdje govorimo o sadržaju obiju tekstova uspoređujući jedan sa drugim da bismo dokazali da je tekst u "Bogoljubnom razmiŕljanju" napisao isti autor koji je pisao i tekst u "Blagu jezika slovinskoga". Sadržaj je tih tekstova jednog i drugog:

a. Opća kritika latinice primjenjivane u hrvatskim knjigama (tekst br.1):

α) njome se služe neki na jedan način, a drugi na drugi način, "na taki način da tko hoće ŕtiti knjige slovinske, od potrebe je da koliko se knjiga nahodi, na toliko načina bukvicu dijačku nauči".

β) još je gore ako treba čitati i hrvatske i latinske knjige, što su iskusili oni koji poučavaju djecu, ”jer kad se nauče štiti naški i glasiti slovo inako nego je njegov pravi glas” (u latinskom) i stanu poslije toga čitati latinski, ”vrlo se smetaju i mučno se uobičaje inako glasiti ona slova kad dijački štiju”.

γ) stoga bi bilo bolje da i u hrvatskom i u latinskom isti glas ima istu vrijednost: ”bolje bi dakle (bilo) da ovim slovima dijačkim dajemo isti glas kad naški pišemo koji se daje dijački pišući”.

Iza ove općenite kritike upotrebe latinice u hrvatskim tekstovima doći će primjena koja slijedi u našoj numeraciji u brojevima 2 i 3. Prije toga ćemo upotrijebiti oba teksta (tekst u ”Bogoljubnom razmišljanju” i u ”Blagu jezika slovinskoga”). Tekst u rječniku počinje općenitijom konstatacijom: latinska su slova ”našasta i izmišljena” za latinski jezik pa stoga ”oni koji su se služili dijačkim slovima pišući ini jezik, bili su usilovani ili glasiti njeka slova dijačka inako nego se dijački glase ili nadovrći koje slovo slovima dijačkim”. Ovo je konstatacija koja se odnosi na sve one ortografije na raznim jezicima koje se služe latinskim slovima. Jedan i drugi tekst umeću i tvrdnju da se

α) u Bogoljubnom razmišljanju: ”...al malo ih se nahodi koji su se pogađali u načinu od pisanja”, te

β) u ”Blagu jezika slovinskoga”: ”I za ta isti uzrok pisci nijesu se među sobom pogađali, služeći se njeki na jedan način, a njeki na drugi istim slovima”.

Sada ovu općenitu tvrdnju autor primjenjuje na hrvatsku latinicu: ”...to što se ostalim zgodilo pišući u njihov jezik dijačkim slovima, zgodilo se našim također pišući u naš jezik dijačkim slovima”. Dodaje i opet problem dogovaranja, sada samo u hrvatskih pisaca: ”I malo jih se nahodi koji se pogađaju u načinu od pisanja” (tako u rječniku); ”al malo ih se nahodi koji su se pogađali u načinu od pisanja...” (u ”Bogoljubnom razmišljanju”). U rječniku sada navodi čega nema u ”Bogoljubnom razmišljanju” (tekst br. 1): rječnik (”slovník”) je knjiga iz koje se ”imaju učiti djeca” a osim toga je u rječniku grafija najvažnija ”za moći lasno naći svaku riječ koju čovjek žudi”. Stoga autor neće slijediti ”korigod način od pisanja” nego će ”izabrati najbolji”. A najbolji ”način od pisanja” ima se držati ”koji najmanje prominja glas slovima dijačkim”. Kod toga drži da je i ”vele bolje nadostaviti koje slovo dijačkim slovima nego se služiti na dva načina istim slovom dijačkim”. Dakle, umjesto da se monogramu iz latinskoga pisma daje drugi izgovor, bolje je upotrijebiti digrame i trigrame. ”Zato ja dajem dijačkim slovima njihov pravi glas koji imaju u dijački jezik i koji se običaji u Italiji, ne samo jere vjerujem da je oni pravi glas njihov nego jošte jere podobnije mogu se izrijeti riječi slovinske glaseći jih kako se u Italiji glase”. Dakle, latinska slova treba upotrijebiti u izgovoru koji ta slova imaju u Italiji.

b. Izgovor i upotreba slova *x* i *o* potrebi umetanja *j* pred vokalima stražnjega reda (tekst br. 2):

α) ”Bogoljubno razmišljanje”:

”Zato za ne prominiti glas slovu *x* nijesmo slijedili one koji se njim služe neg na njegovom mjesto stavljeno je slovo *s* i *g*, za glasit ovaka imena: *sgilla*, *sgena*”.

β) ”Blago jezika slovinskoga”:

”Također služili su se neki slovom *x* a neki *s* naši pišući inako nego se njim služe dijački pišući i govore da se ima glasiti kakoti polovicu slova *s* i polovicu *g*. Ali ja volio sam se služiti istim slovima *sg* koja budući slova neglasovita, to imaju po naravi svojoj da se ne imaju glasiti cilovito nego polovica jih, kako se glase sva ostala slova neglasovita, a kadgod se glasi ne ni polovica jih nego samo se tiknu kako se vidi u ovoj riječi dijačkoj (*scena*) u kojoj dva prva slova *sc* samo se tiknu malo. Tako prem imaju se samo tiknuti ova dva slova *sg* i veoma dobro ćeš izrijeti ovaka imena: *Sgena, sgilla, Sgitto, Sgedniti, Sgeliti*”.

γ) ”Bogoljubno razmišljanje”:

”Ali jere slovo *G* ne glasi se dijački vazda jednako glaseći se na ini način kad se nađe *s* kojim od ovijeh triju slova glasovita *A, O, U*, zato kada za slovom *G* ima slijediti koje od ovizijeh triju slova *A, O, U*, stavlja se slovo neglasovito *J* među njima jere na ta način čini se da se glasi slovo *G* kako mi žudimo, kako na priliku se vidi u ova imena: *Sgjalost, Sgjo mi je, Sgjuditi, Sgjuliti*”.

δ) ”Blago jezika slovinskoga”:

”Ali jere slovo *g* ne glasi se dijački vazda jednako glaseći se na ini način kad se nađe *s* kojim od ovijeh triju slova glasovitijeh *A, O, U*, nego se glasi kad se nađe *s* dvama ostalim *E, I*, i zato kada za slovom *G* imalo bi slijediti koje od ovizijeh triju slova glasovitijeh *A, O, U*, ulaga se među njima slovo neglasovito *J* jere kad se uloži među *G* takim glasovitim slovom slovo neglasovito *J* čini se da slovo *G* se glasi kako mi žudimo, kako na priliku se vidi u ova imena: *Sgjalost, Sgjamor, Sgjo mi je, Sgjuditi, Sgjuliti*”.

Dok je u tekstu pod β tekst prema α proširen a primjeri umnoženi, tekstovi pod γ i δ su gotovo identični. U rječniku je dodan primjer *žamor* iza *žalost*.

c. Kritika onih koji za ž umjesto *x* uzimaju *sc*. Sada (nastavno u tekstu pod br. 4) naširoko opravdava i razloge da se uz *sg* za *x* uzme paralelni *sc* za *š*. Veli da su se i drugi ustručavali uzimati za *ž* slovo *x*, ali su umjesto *sg* uzimali *sc*. Ti ”drugi” koji uzimaju *sc* za *ž* i za *š* su vrlo rijetki: *sc* za *š* ima već Bernardin Splićanin, a *sc* i za *š* i za *ž* uzimlje samo Nikola Ranjina (prijepis pjesama iz 1507), od tiskanih jedino Arkanđeo Gučetić (djelo ”Rosario s družbom prislavnoga imena Jezusa Spasitelja našega”) 1597 (cf. Maretić, o.c., 42-43). Mikalji ipak činjenica da jedan pisac miješa upotrebu digrama *sc* (za *ž* i za *š*) daje priliku da naširoko napadne to miješanje i opravda svoje rješenje (koje je kao paralelizam u svakom slučaju zaista bolje):

α) ”Bogoljubno razmišljanje”:

”Također i druzi za ne prominjivat glas *x* nijesu se hotili njim služiti neg na njegovo mjesto služili su se slovima *sc*”.

β) ”Blago jezika slovinskoga”:

”Druzi također za ne prominjivat glas slovu *x* (al slovu *s*) nijesu se hotili njim služiti nego na njegovo mjesto služili su se slovima *sc*”.

Nespretnost ovakve upotrebe digrama *sc* napada u jednom i u drugom tekstu:

”Bogoljubno razmišljanje”:
 ”...jer oni silovani su na dva načina
 služiti se slovima *sc* koja stvar može
 lasno smesti onoga koji štije”.

”Blago jezika slovinskoga”:
 ”...tko se njima služi, usilovan je
 služiti se njima na dva načina koja
 stvar može lasno smesti onoga koji
 štije.”

Da bi se unio neki red u čitanju digrama *sc*, ”usilovani su” oni koji ga upotrebljavaju, pisati ga na dva načina, tj. kao *š* uzimlju *sc* a kao *ž* uzimlju u pomoć ”dugo s”, čak i kurzivno ”dugo s”:

”Bogoljubno razmišljanje”

Duscnik,	Garlo;
Du scnik,	Koji imma datti.
Bodesc,	Probadác
Bode sc,	Probád.
Duscja,	Duuħ cjovicji ;
Du scja,	Vechje dugga.
Udusciti fe,	Utopitti fe;
Udu sciti fe,	Užeti ù duug.

”Blago jezika slovinskoga”

Du scnik,	Ghrrillo.
Du scnik,	koji ima datti.
Bode sc,	Probada sc.
Bode sc.	Probád.
Du scja.	Duh cjovjecji.
Du scja.	Vechje dugga.
Udu sciti fe.	Utopitti fe.
Udu sciti fe.	Užeti ù dugh.

Navedene riječi kao i mnoge druge morale bi se pisati istim slovima, koja bi se u pojedinom slučaju morala druge čije izgovarati:

”Bogoljubno razmišljanje”

Ova i mnoga inna imèna pišalibi se ištiti slovima, i potribovalobi innako ih scitti. Od koje stvari slobodni su oni koji sluše slovima SG. i mogu dobro oni glaas datti ako slowo G. glašiti se bude kakoga glaše Latinški, i Diacki, ù Italii, ù kojoj zemgli imaje pocetak Diacki jezik.

”Blago jezika slovinskoga”

*Ova, imnoga inna imèna pišalibi se ištiti slovima, á potribovalobi innako ih scitti; nije došti, da cine slovo *f* poduggo ù jednoj rjeci, à ù drugoj Krachje *s*, jere diacki jednim ištiti načinom se scitije *f* duggo i Kratko *S*. Vele je boglje dakle slugiti se slovima SG. jere *Važ* da jednako se scitiju, i mogu se ne famo dobro, nego i boglje i lafcgne izgovarati one rjeci.*

Mikalja u rječniku dodaje i to da kurziv ne rješava stvar ”jer dijački jednim istim načinom se štije *f* dugo i kratko s”. U ”Bogoljubnom razmišljanju” nema govora o kurzivu nego se jednostavno kaže: ”Od koje stvari slobodni su oni koji služe slovima *SG* i mogu dobro oni glas dati ako slovo *G* glasiti se bude kako ga glase latinski (= talijanski) i dijački, u Italiji u kojoj zemlji imaje početak dijački jezik”.

U ”Bogoljubnom razmišljanju” Mikalja kaže da se on stoga nije držao ni ovog rješenja koje uzimlje *sc* za *x* (koje *sc* Mikalja uzima za *š*)”...al mi nijesmo ni ove hotili slijediti jer oni...”.

d. *Upotreba latinskog slova C, c sa cediljom, uvođenje nove cedilje.* Prije no što će govoriti o upotrebi *SG* za *ž*, odmah iza uvodnog dijela u ”ortografiji” rječnika, Mikalja govori o latinskom *C* i njegovoj primjeni u hrvatskoj latinici (tekst u nas pod brojem 3; ovog teksta nema u ”Bogoljubnom razmišljanju”). Mikalja ističe da *c* ”ima uzdržati” ”talijanski” izgovor u hrvatskoj latinici, a za *c* ”naši” pisci su ”nadovrgli” slovo *ç* i ”daju mu glas tanji kako mu se daje van Italije”. Ali ima i tu jedan problem: u latinskom se *C+A/O/U* i *Cl-* izgovara kao *ka-*, *ko-*, *ku-*, i *kl-*, a u hrvatskom je potrebno da se i u tom slučaju kada izgovara kao *ča-*, *čo-*, *ču-*, i *čl-*. Mikalja pitanje pisanja za *ča-*, *čo-*, *ču-* rješava kako rješava *ž* sa *sgj-*, tj. sa *çj-*. Ovdje međutim govori o tome da bi se za sve ove slučajeve mogla uvesti nova cedilja, tj. *ç* s kvačicom udesno (dok za *c* ima *ç* s kvačicom ulijevo). Mikalja i sam vidi da je ovo rješenje dosta nespretno u odnosu na *c* koje već treba čitati kao *č*, pa dodaje da je ”to od potrebe učiniti u veoma malo riječi”. Nedosljednost ova ogleđava se u rječniku u tome da se piše *çjas*, *çjuddo*, *kuçka*, *kuçmorka*. U svakom slučaju, jer ovakvih rješenja nema u ”Bogoljubnom razmišljanju”, moramo zaključiti da su plod naknadnog razmišljanja Jakova Mikalje o grafijskoj reformi hrvatske latinice, tj. iza 1642, a prije 1646/1651. Ovdje još navodim paralelni latinski prijevod koji se odnosi na ovo rješenje a tiskan je prije hrvatskog teksta ”ortografije” u rječniku:

”Sic enim litera *C*, quam Ultramontani alio modo efferunt, quam Itali, retinere debet pronunciationem italicam, praesertim cum lingua Illyrica indigeat utraque hac pronunciatione. Ideo scriptores Illyrici addiderunt latinis characteribus literam *ç* cui tribuunt pronunciationem Ultramontanam, relinquendo literae *C* italicam et suam propriam pronunciationem. Praeterea qui Latini literam *C* eferunt ut si esset *K* quando jungitur alicui ex his tribus vocalibus *A, O, U* et etiam quando illam sequitur consonans *L*, exempli gratia *Carus, Columna, Cultura, Clarus, Clemens, Cliens, Clodius*, etc. Illyrici autem indigent ut aliquando pronuncietur per *C* etiam quando jungitur alicui ex supradictis tribus vocalibus et etiam quando illam sequitur consonans *L*. Ideo notare solent illam in parte inferiori hoc modo *Ç* quae sic notata pronunciari debet ut *C* et non ut *K*, exempli gratia *Plaç, Maç, çloik* etc. Et hoc in quam paucis vocabulis est necessarium.”

Istaći valja na koncu da je i na ovo rješenje Mikalja naveden svojim ekstrastrukturnim razlozima, tj. sistemom latinske grafije i izgovorom u latinskom jeziku njegova vremena.

e. *Uzimanje nelatinskih slova u hrvatsku latinicu za one glasove koje latinica ne posjeduje (slovo ž iz bosančice).* Gore smo pod 2. 2. spomenuli da se godine 1637. Mikalja u Temišvaru sastao sa Rafaelom Levakovićem. Kako je Levaković bio glagolita i poznavao dobro nelatinska pisma (glagoljica, bosančica) i kako sada znamo da je Mikalja iz bosančice prepisao i u ”Bogoljubnom razmišljanju” objavio jedan tekst iz Divkovićeve ”Malog nauka”, mislimo da je plod svega ovoga, i razgovora s Levakovićem i poznavanje bosančice, pojava da se u Mikaljinj ”ortografiji” u rječniku javlja prijedlog da se znak *ž* iz bosančice uvede u hrvatsku latinicu za slovo *ž* (tekst u nas pod br. 5). Mikalja naime kaže da

onaj koji ne bi htio uzimati za ž digram *SG* može uzeti iz bosančice **ž** i ako bi ga uzeo da "ne bi zlo učinio". Ali jer svaki "utištenik" nema ovo slovo našega jezika, bolje je ostati kod slova *SG*. Ostaje kod svoga rješenja (*SG*) s jedne strane jer "svaki utištenik" nema ovog slova "našega" a s druge strane jer "mnogim nije drago ovo nadomešćanje slova".

f. *Grafija za vokalno r (r̄) (tekst pod br. 6)*. Kao što smo rekli gore pod 2.7. grafija *rri* za *r̄* je Mikaljina (cf. i Maretić, o.c., 361) i ona se prvi put javlja upravo u Mikaljinu "Bogoljubnom razmišljanju" iz 1642, a zatim i u "Blagu jezika slovinskoga" (1651). Originalne tekstove iz obiju "ortografija" naveli smo pod brojem 6. Spomenimo još da se u latinskom paralelnom prijevodu "ortografije" u samom rječniku spominje uz pisanje *smart, smert* i pisanje *smrt*: "Exempli gratia mortem aliqui scribunt *Smart*, aliqui *Smert*, aliqui alii sine ulla vocali *Smrt*". Inače su primjeri u obje "ortografije" isti. Mikalja konstatira da pisci pišu *targne* i *tergne*, *karv* i *kerv*, *karst*, *karstianin*, *Gargur* i *Gergur*, *arvati se*, *arghja*, *art*, *hart*, ali "u razgovoru ne reče se ni *targne* ni *tergne* nego nikako oštrije" ("Bogoljubno razmišljanje"), "ali kad se govori, ne reče se ni *targne*, ni *tergne* al *targnina* nego nekako oštrije da se glasovito slovo i ne poznaje", tj. da se vokal ni ne čuje. Stoga Mikalja da bi te riječi izgovarali "oštrije" stavlja "dva *rr* i za njima jedno *i*", "koje i ne ima se glasiti cilovito nego samo tiknuti malo na ovi način: *trrigne*, *trrignina*, *krriv*, *krrivav*, *Krrist*, *Isukrrist*, *Grrigur*, *Hrrit*, *rrit*, *rrighja*, *rrivati se...*". Nastavlja da to *i* iza *rr* treba samo malo "tiknuti" i ispričava se zbog tog *i* koje je inače "glasovito" ("koja stvar istinom je suprot naravi slova glasovitoga"). Na koncu u oba teksta "ortografije" dopušta i staro pisanje ako netko tako i izgovara:

"Bogoljubno razmišljanje"

"A tko ne glasi ovako oštro ove riječi može inako pisati, kako *karv*, *karvav*, *Gargur* ali *Ghergur*".

"Blago jezika slovinskoga"

"Al ako se gdigod običaje rijeti *smart*, *karv*, ili *smert*, *kerv*, i take ostale riječi, oni mogu tako i pisati".

Na koncu ove rasprave o vokalnom *r* Mikalja u rječniku dodaje da je za one koji *ar* ili *er* ipak izgovaraju stavio te riječi u rječniku u abecedu s *ar* i *er* (tj. *ismart* i *ismert*). U stvarnosti pod *smart* obrađuje čitavu natuknicu, pod *smert* upućuje na *smrrit*, dok pod *smrrit* ponovno obrađuje svaku natuknicu.

Mikaljino spominjanje grafije *smert* za *smrt* pokazuje kako Mikalja poznaje sveukupnost hrvatske onovremene književnosti pa u problem reforme hrvatske latinice uvodi i sjeverne hrvatske krajeve i kajkavsku književnost, odnosno grafiju koja se javlja u kajkavskoj književnosti.

g. *Znak za glas z i abeceda hrvatske latinice (tekst br. 8)*. Sve u stilu svoje osnovne koncepcije da u hrvatskoj latinici ne treba mijenjati izgovor latinskih slova ("također ja za ne prominjivati glas dijački"), Mikalja za glas *z* uzima dzetu (z). Uvođenje dzete u hrvatsku latinicu izazvala je činjenica da obična zeta (*z*) kod Talijana ima već svoj određeni izgovor kao *c/dz* pa stoga taj znak ne može imati izgovor *z* u našoj latinici, jer bismo time

”promijenili” njegov izgovor u ”dijačkom” jeziku. Pitanje znaka za z Mikalja rješava ovdje u ”Bogoljubnom razmišljanju” prvi put, ali kako nema u tiskari znaka za dzetu bez kapice (koja ne bi bila kao u trice) u knjizi je za dzetu uzeta trica iz matematičkog pisma. Godine 1648 (v. gore 2. 3.) moli Mikalja Ignolija da bi se za tiskanje gramatike i rječnika nabavila odnosno odlila posebna dzeta. Mikalja tada ističe da je prije dvije godine u djelu ”sette salmi penitenziali” uveo tu dzetu u latinicu, ali budući da nije našao u tiskari znaka za pravu dzetu da je tada upotrebljena trica (3) i da on time nije zadovoljan jer mu ta trica ne izgleda lijepo (”non riesce bene”). Gore smo istakli da se znak za dzetu za rječnik nije odlio, tj. za malu dzetu (za veliku dzetu znak je nađen). Da bi odredio i mjesto te dzete u hrvatskoj latinici, Mikalja u ovom pasusu u rječniku na kraju donosi i redosljed svih slova u abecedi hrvatske latinice: A B C Ç D E F G H I J K L M N O P Q R S T U V X Y Z 3.

h. *Problem upotrebe latinskih slova U, I i V, J (tekst br. 9).* Mikalja u oba teksta veli da treba lučiti glasovnu vrijednost u ovim slovima: U i I su ”glasovita” (vokali) dok su V, J ”neglasovita” (konzonanti). Za Y koji neki upotrebljavaju za J (tako i Kašić!) Mikalja veli da nije ”po sebi glasovito”. Sadržaj je ovog razmatranja isti, ali tekst u cjelini nije isti. Zaključak je Mikaljin i ovdje (ali samo u rječniku) ovaj: ”Služeći se mi dakle njihovim (dijačkim, latinskim) slovima, valja da se na njihov način služimo, a ne da prominjivamo glas slovima i da činimo da se veće smeta tko štije”.

i. *Upotreba apostrofa.* U ”Bogoljubnom razmišljanju” (ne i u rječniku) Mikalja govori o upotrebi apostrofa (tekst broj 10): ”Kad se slovo glasovito ne upiše nego se razumi kako dignuto, s onoga mjesta i piše se ovako: s'tobom, s'nami, s'vami, š'njim, š'njom, z'Bo-gom, z'Dravjem (zabuna Mikaljina, jer ovdje z nije sa, možda je trebalo staviti s'zdravjem), k'meni, k'tebi”. Ovdje Mikalja samo tumači zašto se apostrof stavlja, ali ne daje nikakav poseban komentar uz to tumačenje. Ne znamo zašto ovaj tekst nije prenesen u ”ortografiju” u rječniku.

j. *Dijalektalan prijelaz đ>j (tekst br. 7).* Kako se u naših starih pisaca često mijesaju pitanja grafije s pitanjima jezika i izgovora, tako se ovdje i Mikalji dogodilo da pod naslovom ”Kako se pišu njeka imena koja mučno slovima dijačkim se glase” (naslov samo u ”Bogoljubnom razmišljanju”) govori upravo o dijalektalnoj pojavi prijelaza đ u j u čakavskom (i kajkavskom). Oba su teksta gotovo identična, i s gotovo istim primjerima. Iz dosta nespretnog razmišljanja u kojem se brka izgovorni i grafijski sistem izlazi da u književnom jeziku ne treba govoriti *meja, riji* nego *međa, riđi*. U rječniku je dodana napomena o razlici kad u nekih riječi na koncu jest ”glasovito” slovo (vokal), a kada ga nema.

k. *Bukvica, "imena slova", "babica", kratice* (sve samo u ”Bogoljubnom razmišljanju”). U ”Bogoljubnom razmišljanju” je problem pisanja vokalnog *ı* sa *rr*i zadnji tekst Mikaljine ”ortografije” (tekst br. 6). Iza toga daju se u ”Bogoljubnom razmišljanju” još ovi tekstovi:

α.) abeceda latinice, sa znakom križa na početku i dodatkom na kraju trice (iz matematičke prakse), te kratice za *et, responsio, -bus*:

† A a b c ç d e f g h i j k
 l m n o p q r f s t u v
 x y z 3 & .Rç.b'

U vezi sa svojom grafijskom reformom Mikalja dakako ima malo drukčiji redosljed slova u abecedi (alfabetu) u odnosu na Kašića koji u *Institutiones linguae illyricae* (Rim, 1604) i u *Načinu od meditaciji* (Rim, 1613, cf. Stojković, *Rad 220*, str. 211-213) ima ovaj redosljed:

a b c ç d e f g h i k l m n o p q r s t u v x y z.

Mikalja iza *i* stavlja *j*, a ispred *s* stavlja *f* (koje Kašić nije stavio u popis premda ga upotrebljava), te iza *z* (koje Mikalji znači *dz* za razliku od *ç*) stavlja *i* dzetu (3) u obliku trice, donećući ovdje i tri kratice, preuzete u latinicu iz srednjovjekovnih pisama (gotice).

β) imena slova (nazivanje slova), s popisom vokala:

Immena slova:

A, Be, Ce, çe, De, E, eF,
 Ge, aH, I, Ji, Ka, eL, eM,
 eN, O, Pe, Qu, eR, eS, Te,
 u, Ve, iX, Ypfilon, Zet,
 zemglja. & .Rç.b'.

Slova glašovita:

A, e, i, o, u.

Imena slova treba ovako čitati: a, be, çe, ce, de, e, ef, ge, ah, i, ji, ka, el, em, en, o, pe, qu, er, es, te, u, ve, iks, y-pšilon, dzet, zemlja, er, responsio, bus. Vidi se da Mikalja u imenovanju slova (znakova) u latinici razlikuje imenovanja prema Kašiću za *f* (Mikalja *ef*, Kašić *fe*), *g* (Mikalja *ge*, Kašić *ga*), *h* (Mikalja *ah*, Kašić *ha*), *l* (Mikalja *el*, Kašić *la*), *m* (Mikalja *em*, Kašić *ma*), *n* (Mikalja *en*, Kašić *na*), *p* (Mikalja *pe*, Kašić *pa*), *q* (Mikalja *qu*, *kvu*, Kašić *qua*), *r* (Mikalja *er*, Kašić *ra*), *s* (Mikalja *es*, Kašić samo *s*), *t* (Mikalja *te*, Kašić *ta*), *v* (Mikalja *ve*, Kašić *va*), *x* (Mikalja *iks*, Kašić *xa* [za]), *y* (Mikalja *ypšilon*, Kašić *ya*), *z* (Mikalja *zet*, Kašić *za*). Nazive *ji* za *j* i *zemlja* za *tricu* (dzetu) Kašić dakako nema (cf. Stojković, *Rad 220*, 211-213). Trica ima naziv *zemlja* jer se upotrebljava za *z*, dok *z* u toj grafiji ima vrijednost *dzete* (naziv *zet*). Ističemo da su Mikaljini nazivi latiničkih slova u nas i danas aktualni, osim za *h* (*ah*, mi govorimo *ha*) i za *z* (mi govorimo *zeta*).

γ) babica (srnicavica, izgovaranje slova, spelovanje slova, izraz *babica* je Kašićev, cf. Stojković, *Rad 220*, 213):

Oftala slova fu neglafovita po febi, alzajedno 3'glafovitim imaju glaas toliko kad ftoje za glafovitim, koliko kad ftoje prid glafovitim, i ovako se glafe.

*Kad slova neglafovita ftoje prid
glafovitim.*

Ba	be	bi	bo	bu.
Ca	ce	ci	co	cu.
ça	çe	çi	ço	çu.
Da	de	di	do	du.
Fa	fe	fi	fo	fu.
Ga	ge	gi	go	gu.
Ha	he	hi	ho	hu.
Ja	je	ji	jo	ju.
Ka	ke	ki	ko	ku.
La	le	li	lo	lu.
Ma	me	mi	mo	mu.
Na	ne	ni	no	nu.
Pa	pe	pi	po	pu.
Qua	que	qui	quo	quu.
Ra	re	ri	ro	ru.
Şa	şe	şi	şo	şu.
Ta	te	ti	to	tu.
Va	ve	vi	vo	vu.
Xa	xe	xi	xo	xu.
Za	ze	zi	zo	zu.
3a	3e	3i	3o	3u.

*Kad slova neglafovita ftoje za
glafovitim.*

Ab	eb	ib	ob	ub.
Ad	ed	id	od	ud.
Af	ef	if	of	uf.
Al	el	il	ol	ul.
Am	em	im	om	um.
Ap	ep	ip	op	up.

*Kad neglafovito slovo stoji prid
glafovitim, i zaglafovitim.*

Bab	beb	bib	bob	bub.
Bal	bel	bil	bol	bul.
Dab	deb	dib	dob	dub.
Mac	mec	mic	moc	muc.
Nap	nep	nip	nop	nup.
Vag	veg	vig	vog	vug.

Zabilježiti valja da "babicu" Kašić ne donosi u potpunosti dok Mikalja donosi sve varijante spelovanja, tj. a. izgovor slova s vokalom *A, E, I, O, U* iza slova, b. s izgovorom istih vokala ispred slova, te c. s izgovorom vokala u sredini konzonanata. Izgovor pod b. i c. nije dan u potpunosti ni u Mikalje. Za izgovaranje *babice* pod c. nije jasno kako se ima izvoditi. Vjerojatno se predmijevaju sva variranja konzonanata na kraju sloga, u zadnjem dijelu.

δ) čitanje kratica u latinskom tekstu:

ϕ	q	q̄	q;	q̄;	p	p̄	p̄	'	.n.	ī.
quod	qui	quæ	que	quam	per	pro	præ	us	enim	in

Pri kraju "imena slova" daje Mikalja u "Bogoljubnom razmišljanju" tri znaka za kraćenje koja se javljaju u latinskim tekstovima a mogu se upotrijebiti i u latinici u Hrvata (*et*, rijeđe dakako *responsio* i *-bus* koji se javlja samo u latinskom tekstu), a ovdje su donesena i druga kraćenja koja se javljaju u latinskim tekstovima (porijeklom su kao što smo kazali iz srednjovjekovnih kraćenja u latinskim tekstovima, naročito u gotici, karolini, beneventani). Treba ih čitati ("razriješiti") kao: *quod, qui, quæ, que, quam, per, pro, præ, -us, enim, in*. Kratica za *-us* se stavlja dolje, a ako je isti znak uz *b*, dakle *b'*, treba ga čitati *-bus*.

2. 10. "Mikaljin" vokabular u "Bogoljubnom razmišljanju od očenaša". Kako smo naprijed naveli dosta dokaza koji govore da je "Bogoljubno razmišljanje" napisao i priredio Jakov Mikalja za svog boravka u Temišvaru 1637-1642, neće biti zgreška pogledati nema li u tekstu "Bogoljubnog razmišljanja" koja riječ koja se javlja samo u tom tekstu i u Mikaljinu "Blagu jezika slovinskoga" pa bi to bio još jedan dokaz da je Mikalja priredio "Bogoljubno razmišljanje". Ovdje navodim samo jedan slučaj takvog leksičkog dokaza. Mikalja u "Blagu jezika slovinskoga" ima riječ *pomistljiv* (piše: *pomistgliv*) "koji se pomista, mobile, mobilis" (str. 450, cf. *AR* s.v. *pomjestljiv*). U "Bogoljubnom razmišljanju" na zadnjoj nepaginiranoj strani pred str. 1 donosi tekst "TABULA BLAGDANIH POMIST-GLIVIH" (piše *-glivik!*). Mislim da je ovo dosta dobar dokaz da je tekst ove "tabule" priredio Jakov Mikalja. Kasnije se "blagdani pomišljivi" javljaju i na naslovnoj strani "Pištolja i evangelija" (1665) Ivana Bandulavića.

2. 11. Zaključak. Nakon analize "ortografija" u "Bogoljubnom razmišljanju" i "Blagu jezika slovinskoga" te jednog leksičkog elementa možemo zaključiti da je knjigu "Bogolju-

”bno razmišljanje” priredio Jakov Mikalja za svog boravka u Temišvaru 1637-1645, tj. da ju je priredio upravo negdje od 1638. do 1641. Grafija koja se javlja u ”Bogoljubnom razmišljanju” je na sjeveru Dalmacije, u Bosni, Slavoniji, Hrvatskoj upravo nezamisliva, bez intervencije nekog Hrvata koji je bio naučen na grafiju koja se javlja u Dalmaciji. U to je doba grafija sjeverne Hrvatske pod utjecajem mađarske grafije. Sam pak tekst ”ortografije” u ”Bogoljubnom razmišljanju” je tekst koji je Mikalja gotovo nepromijenjen, sadržajno i tekstualno, objavio u ”ortografiji” koja je priložena ”Blagu jezika slovinskoga” četiri godine kasnije (”Blago jezika slovinskoga” izašlo je 1651, ali mu je latinski tekst ”ortografije” s preporukom R. Levakovića datiran s 23. lipnja 1646).

3. IDENTIFIKACIJA TEKSTA ”RAZMIŠLJANJE BOGOLJUBNO OD OČENAŠA POKUPLJENO IZ KNJIGA SV. TOME OD AKVINA NAUČITELJA ANĐELSKOGA”.

3.1. Ovaj je tekst indiciran i na samom naslovu knjige (v. 1. 1.) a u knjizi se nalazi na prvim paginiranim stranama od 1-33. Radi se o prijevodu na hrvatski teksta što ga je napisao sv. Toma Akvinski pod naslovom ”Expositio orationis Dominicae” (cf. Thomae Aquinatis *Opera omnia*, XXVII, *Opuscula varia*, I, Paris, 1889, str. 183-198).

Tekst je upravo serija od osam teološko-refleksivnih molitava od kojih svaka parafrazira po jednu od rečenica očenaša: 1. oče naš koji jesi, 2. sveti se ime tvoje, 3. priđi kraljevstvo tvoje, 4. budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji, 5. kruh naš svagdašnji daj nam danaska, 6. i otpusti nam duge naše kako i mi otpuštamo dužnikom našijem, 7. i ne uvedi nas u napast, 8. da oslobodi nas od zla, amen. U tekstu su molitve od 2-8 označene kao ”prvo prošenje”, ”drugo prošenje”... ”sedmo prošenje”, dakle u svemu sedam ”prošenja”. Prva molitva nije označena kao ”prošenje” (u latinskom tekstu se to zove *petitio*).

3.2. Ovaj je tekst Jakov Mikalja u potpunosti preuzeo iz knjige koju je u Rimu 1614 (predgovor 1613) objavio Bartol Kašić pod naslovom ”Način od meditacioni i molitve koja se čini pameću našom, pokupljen ukratko po počtovanomu ocu Bartolomeu Kašiću Bogdaničiću redovniku bogoslovcu od reda družbe Jezušove, prilagaju se zatim nikoje druge stvari devote” (cf. M. Stojković, *Rad* 220, 211-214). Knjiga je posvećena (upućena) ”dumnam” u Dubrovniku. Kašićeva je knjiga prema tome pisana dubrovačkim jekavskim govorom, čak s dosta ”hiperjekavizama” tipa *prid lieče* (str.6), *razmiesglianya* (str.7), *prieliikka ili esempio* (str.11), *diella obiecayna* (str.11), *pietanye* (str.29), *duxniekom nasciem* (str. 37). Mikalja je Kašićev tekst gotovo doslovno prepisao, s time da je sada grafija teksta Mikaljina a jezik nešto ikaviziran. Tekst Kašićev iz kojega se vidi da su molitve pisane za časne sestre u Dubrovniku, te Kašić u svom prijevodu govori o ”kćeri”, Mikalja mijenja te svagdje stavlja ”sin”:

Kašić (str. 26)

Sctochiu mišfiliti vechie ò bogactvu zemalskomu, odkolesam kraglieva kcchi?
...koya sam kcchi od ifvarcnoga dobrà?
Kcchi od... viecnoga Bogga, kcchi od Fontanae od sfae lieposti (...).

Mikalja (str. 4)

Sctochju mišfiliti vechje o bogactvu zemaglfkomu, od kolefam kragliev fiin?
...buducchi fiin od izvriifnoga dobrà?
Siin od...Siin od vicnega Bogga, Siin od vriella od sve liepote (...).

Što se tiče ikavizacije, u citiranom tekstu je Mikalja *vječni* promijenio u *vični*, al je za *fontanu* stavio *vrelo*, i to u jekavskom *vriello*. U isto vrijeme je raguzeizam *lijepost* ispravio u *ļjepota*. Što se tiče leksičkih promjena što ih zapažam, navodim da i inače izbacuje strane riječi ili strane riječi prevodi narodnima. U tome je ovaj tekst najraniji primjer za pojavu leksičkog purizma u Hrvata. Evo još nekoliko primjera za taj purizam:

a. (Kašić) *o dubino od pričiste ljubavi i karitadi božanstvene* (str. 25): (Mikalja) *o dubino pričiste ljubavi božastvene* (str. 2).

b. (Kašić) *baštinik i ered jur nebeski* (str. 25): (Mikalja) *Baštinik jur nebeski* (str. 3).

c. (Kašić) *da ne budem zvan na konvit i pir od Estere* (str. 38): (Mikalja) *da ne budem zvan na gozbu i pir od Estere* (str. 22).

d. (Kašić) *sinovgna devoçion* (str. 24): (Mikalja) *sinovgne bogogliubstvo* (str. 9).

e. Mikalja je i u naslovu ovog teksta promijenio Kašićevo *doktura anjeoskoga* u *nauçitelja andeskoga* (str. 1, na naslovu knjige *andelskoga*).

Od promjena grafije navodim:

Kašić	Mikalja
occe nafca (str. 24)	ocenaſcja (str. 1)
pokupglieno (str. 24)	pokupgļjeno (str. 1)
floxena (str. 24)	ļloſgena (str. 1)
vechie (str. 25)	vechjje (str. 3)
gliubi (str. 25)	gļjubi (str. 3)
Ya ſam káo ſmardécchi (str. 25)	Jaa ſam kao ſmrridecchi (str. 2)
zãfcto znam (str. 25)	zãfcto znaam (str. 3)

4. IDENTIFIKACIJA "GOSPINA PLAČA"

4. 1. Ovaj se tekst nalazi na stranama 33. do 59. "Bogoljubnog razmišljanja od očenaša". Ima u svemu 584 stiha. Tekst predstavlja hrvatsko-osorski tip obrade ove pasionske teme hrvatske srednjovjekovne književnosti (cf. N. Kolumbić, *Bolski pasionski tekstovi u okviru starije hrvatske književnosti*, Spomenica povodom 500. obljetnice osnutka dominikanskog samostana u Bolu 1475-1975, Bol-Zagreb, 1976, str. 264; Isti, *Hvarski dijaloški "plačevi"*, Čakavska rič 1, 1978, 21-44, te 2, 1978, 35-94). Ovo bi bilo upravo prvo latiničko izdanje "Plača Blažene Gospe Divice Marije" u našoj književnosti. Prvo je izdanje izdano bosančicom u Divkovićevu "Malom nauku" iz 1616. Dosada se smatralo da je prvo latiničko izdanje priredio Petar Knežević u knjizi "Muka Gospodina našega Isukrsta i plač matere njegove" koja je izašla u Veneciji 1753. Ovdje treba usto istaći da su oba teksta "plačeva" koji su dosada kao izdanja spominjana i po fakturi različna, tj. da predstavljaju razne verzije iste tematike.

4.2. Kada se usporedi tekst "Gospina plača" iz "Bogoljubnog razmišljanja" s "plačevima" objavljenim u Divkovićevu "Malom nauku" (1616) i Kneževićевой "Muci Gospodina našega Isukrsta" (1753), možemo odmah na prvi pogled vidjeti da je Mikaljin tekst priređen doslovno po tekstu iz Divkovićeve "Malog nauka". Razlika je u preuzimanju i ovog teksta iz druge knjige uglavnom u Mikaljinjoj grafiji koja je ista kao i u ostalim dijelovima "Bogoljubnog razmišljanja", kao i u preuzetom tekstu iz Kašićeva "Načina od meditacioni" iz 1613 (v. naprijed 3). Tekst Mikaljinog "Gospinog plača" iz 1642. objavljen je u *Raspravama Zavoda za jezik IFF* 6-7 (za godinu 1980-1981). Ovdje dajem samo početak i svršetak ovog "Gospinog plača", s odgovarajućim takstom iz Divkovićeve "Malog nauka":

incipit

Mikalja

Muka gorka Gospodina
Isukrista Boŕgja Siina
Po Ivannu Vanghjelifti
Koji Gospi plac navieŕfti.
Placniŕ glaŕom ŕvieh vas mogljú
ŕlifcte Majku Isuŕovu.

Divković

МѸка горна Господина ИсѸ-
карста; Божна сина.
По ИванѸ ванѕелишти, кои гос-
пи плаѸ навиешти,
ПлаѸниме гласом свиеѸ вас мо-
ѸлѸ; слише МамѸ ИсѸсовѸ.

eksplicit

Od grobafce od dielifce
tere z'gospom ŕvi ŕvielifce.
Slava tebbi Svemogucchi
koji nas ŕpafce umierucchi.
Tebbi ŕlawá i poŕctenje,
nam greŕcnikom oproŕctenje.
Sveto tvoje uŕkrifjenje
ŕviem nam daŕclo (sic!) naŕpafjenje.
Siinu Boŕgji buddi hvagljen
po ŕve vieke viekom. Amen.

Ѹгровасе Ѹдиелише: и з'госпом
сви ѕвелише.
Слава теби свемогѸки: кои нас
спасе ѸмерѸки.
Теби слава, и поѸтенье: нам греш-
ником опрошенье.
Свето твое Ѹскарсенье: свием
нам дошло на спасенье.
СинѸ Божи бѸди хвалѕен: по све
виеке виеком. Ѹмен.

U Mikaljinu izdanju u odnosu na Divkovićev tekst ima nešto sitnijih razlika koje ukazuju na to da je Mikalja ili imao još jedan tekst "Gospina plača" ili da je neke sekvence "Gospina plača" znao napamet pa je prema tome dodavao na tekst koji je imao u tiskanom primjerku Divkovićeve "Gospina plača". O svemu tome govorim u navedenoj radnji u *Raspravama Zavoda za jezik* 6-7.

4.3. Postoji još jedno latiničko izdanje "Gospina plača" koje je izdano prema Divkovićevu tekstu. To je izdanje Tome Ivanovića koji je godine 1786. izdao "Plač B. D. Marie Dieve iz sarbskiah slova u latinska prinesen, umnožen i ponapravljen", kako spominje Kaznačić u opisu knjiga knjižnice franjevačkog samostana u Dubrovniku pod br. 1266 (str. 225, cf. Đorđević, *Glas SAN* 52, 1896, str. 80-81). Ovo izdanje nisam imao u ruci i ne znam koji je odnos Mikaljina, Divkovićeva i Ivanovićeveva teksta. Svakako Ivanović kaže da je njegovo izdanje "umnoženo i ponapravljeno".

5. ZAKLJUČAK

5.1. Ovdje nisam izvršio identifikacije svih tekstova koji se javljaju u Mikaljinu "Bogoljubnom razmišljanju od očenaša" iz 1642. Svrha je naša bila da s jedne strane ukažemo na postojanje ove vrijedne knjige 17. stoljeća a s druge strane da identificiramo pisca i priređivača ovog izdanja. O tome da je to bio Jakov Mikalja nema gotovo nikakve sumnje. U prilog autorstva Jakova Mikalje govore mnogi indiciji koje smo naveli naprijed u ovoj radnji.

5.2. O ostalim tekstovima koji se nalaze u ovoj knjizi, a o kojima ovom prilikom nisam ništa mogao reći, trebat će provesti posebna istraživanja. To se može odnositi na sve ostale manje tekstove, tako dakako i na tekstove katekizma, nabožnih pjesama, prozних molitava. Ovdje spominjem npr. da prijevod latinske pjesme "Stabat mater" ima i Divković (cf. Đorđević, *Glas SAN* 52, 71) i treba naknadno vidjeti nije li i nju Mikalja dobio preko Divkovićeve "Malog nauka". Oba teksta (i Mikalja i Divković) imaju i litanijske tekstove pa i tu treba vidjeti koji je odnos Mikalje prema Divkoviću.

5.3. Što se tiče teksta "Pisanca od Božića" (u Mikalje str. 59-63) mogao sam konstatirati da nije u Mikalje potpuno isti tekst kao u Divkovića (cf. Đorđević, *Glas SAN* 53, 1898, 45-48, 86). Posebno treba upozoriti da je prijepis Mikaljina "Bogoljubnog razmišljanja od očenaša" netko učinio u 18. stoljeću i da se taj prijepis čuva u Arhivu JAZU u Zagrebu (broj I^a 10). Da je taj rukopis rađen prema Mikaljinu "Bogoljubnom razmišljanju" iz 1642, a ne prema Divkovićevu "Malom nauku", kako je pretpostavljao Đ.S. Đorđević (cf. *Glas SAN* 53, 78-88), izlazi odatle što se u prijepisu "Gospina plača" nalaze stihovi kojih nema Divkovićeve verzija, a nalaze se u Mikaljinu "Gospinu plaču" (v. u detaljima u mojoj radnji u *Raspravama Zavoda za jezik*, 6-7). Isto tako i "Pisanca od Božića" je u tom prijepisu kao u Mikalje, a ne kao u Divkovića.

Evo usporedbe obiju tekstova (Mikaljinog i teksta u prijepisu, prema Đorđevićevu prijepisu u *Glas-u SAN* 53, 86-87: Đorđević donosi i varijante prema Divkovićevu tekstu koje mi ovdje koristimo za uspoređivanje):

Mikalja (1642)

- 1 PROslavimo Oča Bogga,
Ki nam pošla Siina svoga:
Sinkom svoim nas pogljubi,
Da nas grešne ne pogubi:
5 Nemorenam vechje datti,
Nego Sinka nam pošlati:
za too bratjo Boggu pojmo,
I svefeljem pridgnim stojmo:
Razumismo dobro u svem,
10 Sinje Oču takmen u svem:
Svetim Duhom Boogjedini,
Ki sve moške, i sve cini:
Da too boglje primisce bratte,
Uputise sam Boogzate:
15 Jurga vechje ne oftavi,
Ako sgelisce pricchi k'flawi:
Boogje Jesus cjoviek pravi,
Tomse ricju Djavao davi:
znamo daje Boggicch danas,
20 Jerse rodi Jesus za nas:
Mariaga rodidi Diva,
Naas izbavi Boggja ghniva:
Dogje Jesus nasce blago,
Sviem nam buddi vele drago:
25 I Marij pojmo za too,
Ka nam rodidi rajsko zlato:
Ako pitaše zašto prighje?
Da te spase s' nebba fighje:
Boogse rodidi u Betlemmu,
30 za pomocchi nas u svemu:
Gradu imme tako bise,
Kako prorok svetipisce:
Tuj Pastiri blizu stahu,
Pri ovcam, i ne spahu:
35 Svitloost Boggja nagne pride,
Isva nocchna tma Otide:
Mnošct Anghjela tu vighjahu,
Slavu Boggu ki pojahu:
Pastirisevi cjughjahu,
40 Strahom k'nebbu ter gledahu:
Anghjeliše veseljahu,

Prijepis u Arhivu JAZU (18. st.)

- 1 Proslavimo oca boga,
Ki nam posla sina svoga,
Sinom svoiem nas poljubi
Da nas grešne ne pogubi
5 Ne može nam veće dati
Nego sina nam poslati.
Zato, braćo, boga pojmo
I veselo prid njim stojmo,
Razumjesmo dobro u svem,
10 Sin je ocu takmen u svem.
Svetiem duhom bog jedini
Ki sve može i sve čini.
Da to bolje primiš brate,
Uputi se sam Bog za te
15 Jur ga veće ne ostavi
Ako želiš prič u slavi
Bog je Jesus čoviek pravi
I tom se rieči diavo davi.
Znamo, da je Božić danas
20 Er se rodi Jesus za nas
Marija ga rodi djeva
Nas izbavi božja gnjeva.
Bog je Jesus naše blago
Nje nam budi vele drago
25 Marij pojmo zato
Ka nam rodi rajsko zlato.
Ako pitaš zašto pridje
Danas Spasi s Neba sigje.
Bog se rodi u Betlemu
30 Za pomoći nas u svemu
Gradu ime tako bješe
Kako prorok sveti piše
Tuj pastieri blizu stahu
Pri ovcam i ne spahu
35 Svjetlos Božja na njih prigje
I sva noćna tmina otide.
Mnošt angjela tu biahu.
Slavu Božju ki pojahu
Pastieri se svi činjahu,
40 Strahom k nebu ter gledahu
Angjeli se veseljahu,

Dobre glase povidahu:
 Slawa Boggu mię cjovieku,
 Dobrovoglnu ù viek vieku:
 45 Jedan Anghjel doli stecce,
 I pri scjadjim tako recce:
 Spafsiteglje rodđi danas,
 Ki je pri scjao s'nebbu 3a nas.
 Ne krri smajte vechje státi,
 50 Hochjetega blizu najti;
 Boogie povit ù Betlemmu,
 Pojte tammo, i vi k' gnemmu:
 Svi rekoſce tad Pojdimo,
 I fu fu se poklonimo:
 55 Diva Siina poviaſce,
 Koji ſvietom ſviem vladaſce
 Slamičumu proſtiraſce,
 Terg' ù jaſle poſtavgljaſce:
 Paak ga poce tuu moliti,
 60 3a millooft nam i ſproſitti:
 Boog ù jaſle pocivaſe,
 Ki na nebbu veoma ſjaſce:
 Volak 3imu odgognaſce,
 Oflak muſe poklagnaſce:
 65 Skotti Bogga 3nahu tada,
 A greſcnik ga ne 3na ſada:
 Paſtiriſce povratiſce;
 Glaſom Bogga proſlaviſce:
 Slawu Boſgju ku vidiſce,
 70 Druſginije naviſtiſce:
 Al da radooft vechju imaju,
 Rekoſceim da gledaju:
 Ka Betlemmu potečite,
 Spafiteglja da vidite:
 75 Potečite, i vii dograda,
 I vidite I fu ſa mlada:
 Mladenac je ſlaghji medda,
 Ki na dobre millo gledda:
 Tuj ſe Boggu poklonite,
 80 Ter 3a griehe uzdahnite:
 A Maria Boſgja matti,
 Hochje 3a nas molbu datti.
 Slawa tebbi naſc I fu ſe,

Dobre glase kazovahu:
 Slava Bogu, mir čovjeku
 Dobrovoljno uvijek vieku.
 45 Jedan andio doli sleće
 Prigje k njima ter im reče:
 Spasitelj se rodi danas,
 Koji prigje s neba za nas
 Ne kartite (?) veće stati
 50 Hoćete ga blizu naći
 Bog je povit u Betlemu.
 Pojte tamo i vi k njemu.
 Svi rekoše: kad prigjemo,
 Jezusu se poklonimo.
 55 Djeva sina povijaše,
 Koi svietom svijem vladaše
 Slamicu mu prostiraše,
 Ter ga u jaslah postavljaše;
 Pak ga poče tu moliti,
 60 Za milos nam isprošiti.
 Bog u jasli počivaše,
 Ki na nebu veoma sjaše;
 Volak sinu odgonjaše,
 Osalak mu se poklanjaše,
 65 Koji Boga znahu tada
 A grešnikom ga ne zna tada.
 Pastieri se povratioše
 Glasom Boga proslaviše,
 Slavu Božju ko vidjaše.
 70 Družini (j)e navjestiše.
 Al da radost veću imaju,
 Rekoše im da gledaju,
 Ka Betlemu potežite,
 Spasitelja da vidite.
 75 Potežite i vi do grada
 I vidite Jezusa mlada.
 Mladenjac je slagji od meda
 Ki na dobre mило gleda
 Tu se Bogu poklonite
 80 Ter za griehe uzdahnite
 A Marija, božja mati,
 Hoće za nas milos dati.
 Slava tebi, naš Jezuse,

Od Diviçe ki put uze,
85 3' Bogom Ocem, i Svetim Duhom
86 Buddi pòsve vieke viekom Amen.

Od djevice ki put uze,
85 S bogom ocem, svetiem duhom
86 Budi po sve vieke viekom.

Amen.

5.4. Kao što sama ova pjesma ima u Mikaljinu izdanju dosta mjesta koja ukazuju da je Mikalja radio i ovu pjesmu prema Divkoviću, tako i u ovom prijepisu mnoge stvari kazuju da je za prijepis korišteno Mikaljino izdanje ("Bogoljubno razmišljanje") a ne Divkovićev "Mali nauk". U prilog Mikaljina teksta kao predložka govori npr. činjenica da u stihu 9 i Mikalja i prijepis imaju *dobro u svem*, u Divkovića *dobro po svem*. Umjesto stiha 13-14 koji su u prijepisu i u Mikalje isti, u Divkovića glase: *Otac Boga ki sve izvodi/Bez pokala (poroka?) sina rodi*. Iza stiha 15-16 u Divkovića dolaze stihovi kojih nema ni prijepis ni Mikalja: *A u toj dobro primi, brate, /Potrudi se sam sin za te*. Stih 19-20 nema Divković a imaju ga i prijepis i Mikalja. Stihovi 23-24 u prijepisu i u Mikalje glase slično, u Divkovića posebno odudaraju: *Svim nam budi vele drago/Pride Isus naše blago*. Iza stiha 28 dolazi u Divkovića dvostih kojeg nema ni Mikalja ni prijepis: *Cik Adama kim padosmo/Isusom se podvigosmo*. Stih 29 glasi u prijepisu i u Mikalje isto, u Divkovića je izmijenjen redosljed: *U Betlemu Bog se rodi*. Stih 36 jednak je u Mikalje i u prijepisu, u Divkovića glasi: *Prid njom noćna tma otide*. Iza stiha 45 u Divkovića dolaze stihovi kojih nema ni Mikalja ni prijepis: *(Dobrovoljno vazda viku) Na dan od Božića danas/Bog se rodi Isus za nas*. Stihovi 45-46 glase u Divkovića drugačije prema Mikalji i prijepisu: *Angel k njim doteče/I prišadši takoj reče. /Ja vam dobru radost pravlju*. Umjesto stiha 53-54 dolazi samo u Divkovića stihovi: *Oni ta čas potekoše/I našli su što im rekoše*. Stihovi 79-80 u Mikalje i u prijepisu su gotovo isti, u Divkovića glase: *Svi se Bogu pomolimo/I za grihe uzdahnimo*. Ima još takvih dokaza koji kazuju da je prijepis rađen prema Mikaljinu "Bogoljubnom razmišljanju" a ne prema Divkovićevu "Malom nauku". Bilježim i varijante koje su u sva tri teksta različite: u stihu 65 Mikalja, umjesto *koji* u prijepisu, ima *skotti*, Divković *zviri*.

5.5. Na koncu bilježim da se u spomenutom prijepisu nalaze i rimovane parafraze vjerovanja i dekaloga (u Mikalje na stranama 63-66), i to pod naslovom potpuno sličnim u oba teksta: u Mikalje *svar vierovanja, svarh zapoviedi*, u prijepisu *varh vierovagnia, svarh deset zapoviedi*.

6. OPĆA VALORIZACIJA MIKALJINA IZDANJA "BOGOLJUBNO RAZMIŠLJANJE OD OČENAŠA"

6.1. U članku "Prijedlozi Jakova Mikalje za reformu grafije u hrvatskoj latinici" (*Hrvatski dijalektološki zbornik* 7) istaknuo sam kako se Mikalja u svojoj reformi hrvatske latinice kreće na liniji eksostrukturnog prilagođivanja latinsko-talijanske grafije svoga vremena, za razliku od svog druga u redu Bartola Kašića koji traži da u hrvatskoj latinici svako slovo mora imati uvijek isti izgovor, bez obzira koji izgovor dotično slovo ima u raznim

pozicijama u latinskoj i talijanskoj grafiji. Mikalja svoje stajalište opravdava činjenicom da se *đak* "smete" ako naučivši npr. da je *c* pred *i/e* drugačijeg izgovora a u *cauda* drugačijeg, treba sada svako *c* u hrvatskoj latinici izgovarati *č*. Njemu nikako ne ide u sistem da se *cas*, *cobanin* treba čitati *čas*, *čobanin*. Zato i umeće *j* te piše *cjas*, *cjobanin*, *cjuddo*. Smatram stoga da je ovo Mikaljino izdanje, u kojeg se osim toga nalaze dva teksta koji su već bili objavljeni drugom grafijom, a gdje je dosljedno provedena samo Mikaljina grafija, sa *rri* za *r*, *ç* za *z*, *sg*, *sgj* za *ž*, *sc*, *scj* za *š*, trebalo pokazati na djelu (ovdje upravo na velikom tekstu) ispravnost i opravdanost Mikaljinih nastojanja na polju reforme hrvatske latinice.

6.2. Na polju jezika ova knjiga pokazuje nastojanje da se štokavsko-ikavsko-jekavsko narječje uzdigne na rang književnog jezika za sve Južne Slavene, u prvom redu Hrvate. Mikalja ovdje ide stopama Matije Divkovića i Bartola Kašića koji u prijevodu *Biblije* (1622) i *Rituala* (1640) prihvaća "bosanski" govor za iste svrhe. Dok na polju grafije Mikalja gotovo potpuno negira grafiju koju upotrebljava Kašić, na polju jezika on se potpuno slaže s Kašićem. Sjetimo se samo kako Mikalja u pismu Ingoliju od 25. kolovoza 1638. gorljivo dokazuje da su "dubrovački" i "bosanski" govor isti pa stoga i napada usput one koji su Kašiću prigovarali da je njegov jezik "dubrovački" a ne "bosanski", a kod toga se poziva na Rafaela Levakovića i na neke bosanske intelektualce koje je sretao u Bosni na svom putu u Temišvar (cf. M. Vanino, *Vrela i prinosi* 2, 1933, 5, 28-29). Prema tome ovo izdanje Jakova Mikalje trebalo je biti i obrana i Mikaljinih shvaćanja o tome koji dijalekat treba prigrliti za hrvatski književni jezik. Taj jezik treba biti "bosanski" a njega Mikalja realizira i u ovoj knjizi. Mikalja ovdje slijedi B. Kašića koji će u *Ritualu* iz 1640 (kojeg recenzija nosi datum iz 1637) odlučno zastupati "bosanski govor" (cf. Stojković, *Rad JAZU* 220, 243). I u predgovoru "Blaga jezika slovinskoga" (predgovor iz 1646, izdanje 1651) Mikalja piše u talijanskom tekstu pod naslovom "Al benigno lettore" ove riječi o "bosanskom" jeziku za koji se odlučio kao za jezik na kojem će sastaviti svoje "Blago jezika slovinskoga" (cf. i Stojković, *Rad JAZU* 220, 245-246, nota 3):

In quanto al Dialetto, e varietà de vocaboli. Il Dittionario è vn libro nel quale in questo si puol dar sodisfattione ad ogn'uno, perche è capace d'ogni vocabolo di quella lingua; con tutto ciò io hò procurato di mettere in questo Dittionario le parole più scelte, et il Dialetto più bello; perche si come nella lingua Italiana benche vi sia grandissima varietà nel parlare; nulla dimeno, quando si scrive, ogn'un affeta la lingua. Toscana, ò Romana conoscendo, che quella fra tutte sia la più bella, e che convenghi, che i libri si scrivano in quella. Così anco sono molti, evari li modi di parlare in lingua Illirica, ma ogn'un dico, che la lingua Bosnese sia la più bella: perciò tutti li scrittori Illirici dovrebbero affettarla nel scrivere, il che hò procurato di far io in questo Dittionario; il quale se ad alcuno non fara dipiena sodisfattione lo

prego, che non si fermi in bjaſmar lo; ma che Vogli procurare di ſupplire il mio diffetto con perfettionarlo, il che io hauero molt' a caro, e desidero, che sicome in fin hora V' è stata negligenza in far detto Dittionario, coſi per l'auenire faceſſero à gara in acrefcerlo, e perfettionarlo per utile publico della lor Natione.

U prijevodu glasio bi ovaj interesantan tekst ovako: "Što se tiče dijalekta i različitih riječi, rječnik je knjiga u kojoj se u tome može svakome izaći ususret, jer u nj možemo staviti svaku riječ tog jezika. Ipak sam ja nastojao da u ovaj rječnik stavim izabranije riječi i ljepši dijalekat, jer kao u talijanskom jeziku, premda u njemu ima veoma velika različnost u govorenju, ništa manje kada se piše, svaki prihvaća toskanski ili rimski jezik, znajući da je taj jezik između svih najljepši i da je potrebno da knjige budu pisane na tom jeziku, – tako su i u hrvatskom jeziku mnogi različni načini govorenja ali svatko kaže da je bosanski jezik najljepši: stoga bi ga svi hrvatski pisci trebali prigrliti u pisanju, a to sam ja nastojao učiniti u ovom rječniku. Ako se pak taj rječnik neće nekom potpuno svidjeti, molimo ga neka se ne zadržava na kuđenju ovog rječnika nego neka uznastoji da popravi moju pogrešku usavršivši ga, a to će mi biti vrlo drago, te želim, kao što se dosada nije marilo oko pisanja rečenog rječnika, da se tako u buduće natječu ljudi da ga povećaju i usavrše na zajedničku korist svojeg naroda".

6.3. Vrijednost je ovog Mikaljinog izdanja i posebna: Mikalja ovom knjigom pruža Južnim Slavenima (i Hrvatima) koji se nalaze pod turskim gospodstvom, kompletan mali zbornik svakakvoga potrebnog štiva za sitan puk i za obrazovane ljude, i to od katekizma do molitvenika, od pjesmarice (nabožnih pjesama) do dvaju književnih tekstova od kojih je "Gospin plač" neobično potreban tekst za pasionsko vrijeme i pasionsku dramatiku. Knjigu je ovu Mikalja vjerojatno pisao kao i "Blago jezika slovinskoga" (rječnik piše jednu godinu u Rimu, 8 godina u Temišvaru) za svog boravka u Temišvaru, u prvom redu za tamošnje katolike, ali i za druge katolike koji su pod Turcima. Činjenica da se ova knjiga rasparčavala vjerojatno pretežno u krajevima Slavonije, Srijema i Temišvara može opravdati pojavu da se knjiga sačuvala u vrlo malom broju primjeraka, zasada možda samo kao unikat, a stoga je i u našoj književnoj povijesti potpuno nepoznata. Ne citira je ni Kukuljevićeva *Bibliografija hrvatska* (I-III, 1860-1863).

7. KNJIGA "BOGOLJUBNO RAZMIŠLJANJE OD OČENAŠA" I BIBLIOGRAFIJA RADOVA JAKOVA MIKALJE

Kao zaključak naših razmatranja o ovoj knjizi želimo odgovoriti i na pitanje zašto se ova knjiga ne javlja u popisima knjiga što ih je napisao ili izdao Jakov Mikalja. U pismu Ingoliju od 10. 03. 1648. Jakov Mikalja traži da se načini posebna dzeta koja ne bi bila slična trici s kopicom (3 prema 3) i veli da je prije dvije godine ("doi anni sono") upotrijebio tri-

cu u objavljenom prijevodu Davidovih pokorničkih psalama (”sette salmi penitenziali”) ali da mu se ta trica uzeta iz matematičkog pisma ne sviđa (”non riesce bene”). Ako gledamo na Mikaljin tekst gdje kaže da je taj prijevod u kojem je upotrebljena trica objavljen ”prije dvije godine”, onda se to može zaista odnositi na godinu 1645 kada je Mikalja još u Temišvaru te smo vrlo blizu godini impresuma koji se nalazi na ”Bogoljubnom razmišljanju” (1642), odnosno možemo misliti da je knjiga premda je impresum iz 1642, dotiskana i nešto kasnije. Moramo računati i na eventualnu zaboravljivost Mikaljinu kada govori o ”dvije godine”. Budući da u spomenutom pismu Ingoliju Mikalja govori da je tricicu upotrijebio prije dvije godine u prijevodu ”Pokorničkih psalama”, a ta knjiga nije poznata i u bibliografiji se Mikaljinoj ne spominje, a s druge strane upravo u ”Bogoljubnom razmišljanju” nalazimo i u ”ortografiji” i u grafiji spomenutu tricicu, zaključujem da je Mikalja pod ”Pokorničkim psalmima” mislio upravo svoje izdanje ”Bogoljubno razmišljanje” iz 1642. Zašto Mikalja ne navodi originalni naslov svog izdanja, tome mogu biti razni razlozi. Može biti razlog zaboravljivost. A može biti još jedan razlog. Iz čitavog našeg razmatranja izlazi kako se Mikalja uhvatio ukoštac na polju reforme hrvatske latinice s grafijom koja se susreće u djelima Bartola Kašića. Osim toga, Mikalja u ”Bogoljubnom razmišljanju od očenaša” objavljuje jedan tekst koji uzima, vjerojatno bez znanja autora, a možda i samih isusovačkih poglavara, iz knjige Bartola Kašića ”Način od meditacioni i molitve koja se čini pamću našom” iz 1613. Možda je stoga Mikalja namjerno zamaglio naslov svojeg izdanja da ne bi odao svoje izdanje ili da ne bi povrijedio svog druga u redu Bartola Kašića (Bartol Kašić je tada već dosta slaba zdravlja i umire 1650). Zbog svih ovih razloga smatramo da se ”Bogoljubno Razmišljanje od očenaša” ne javlja u bibliografijama Jakova Mikalje.

8. PRILOZI RASPRAVI

Budući da je knjiga ”Bogoljubno razmišljanje od očenaša” raritet koji se čuva samo u jednom dosada sačuvanom primjerku, kao prilog ovoj raspravi dodajemo fotosnimke sljedećih tekstova:

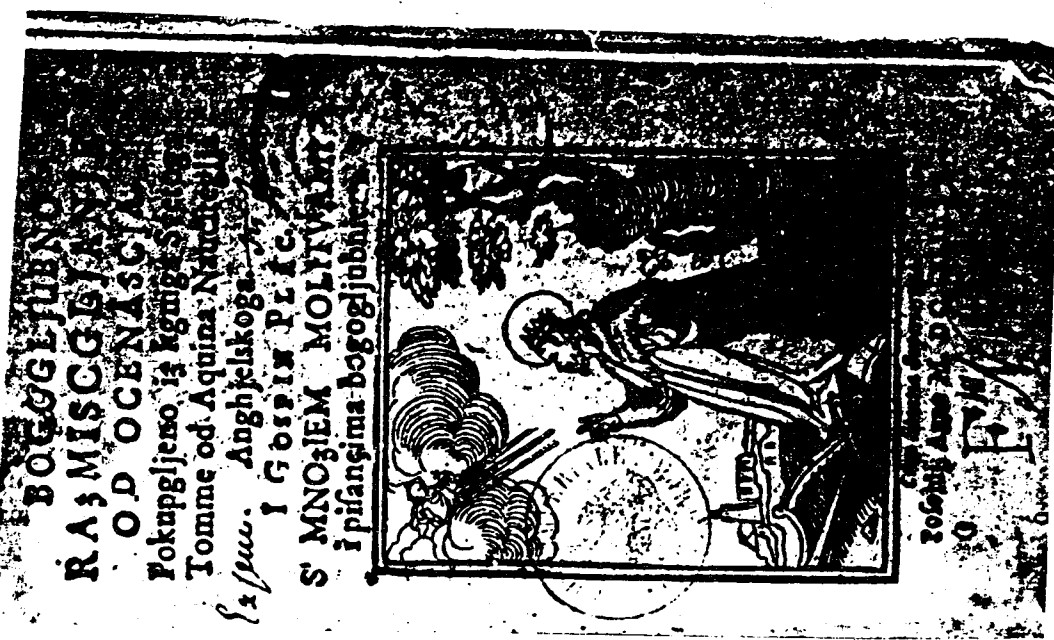
- a. naslovna strana.
- b. *Od ortografije slovinske ili načina pisanja* (sve do ”sigala”, 1a-5b).
- c. *Razmišljanje bogoljubno od Očenaša* (1-33).
- d. *Pisamca od Božića* (59-63).
- e. *Stabat mater* (”Plač B. Gospe”, 67-69).
- f. *Jutarnja pisamca* (213-214).

Smatramo da ostali tekstovi ne će biti toliko zanimljivi za istraživanje pa smo ih izostavili (svi tekstovi koje Mikaljino ”Bogoljubno razmišljanje od Očenaša” sadržava, navedeni su u glavi 1. 2. naprijed). Tekst *Gospina plača* ili ”Planctus Mariae” objavili smo kao prilog raspravi *Prvo latiničko izdanje Plača Majke Božje (Mikaljino izdanje iz 1642)* koja je izdana u ”Raspravama Zavoda za jezik IFF”, VI-VII, Zagreb 1980-1981, 239-278.

Résumé

LA RARITÉ BIBLIOPHILE RÉFLEXIONS DÉVOTES CONCERNANT LE PATERNOSTER
(POSONII, 1642) DE JAKOV MIKALJA

Dans la Bibliothèque Nationale de Paris (sous la cote D-53254) est conservée une rareté croate qui contient plusieurs textes: 1° une *Orthographe slave ou la manière d'écrire*, 2° *Réflexions dévotes concernant le paternoster*, 3° un *Planctus Mariae* en croate, 4° différentes prières en croate, versifiées et en prose. L'auteur analyse ces textes et constate que le livre a été publié par Jakov Mikalja lors de son séjour à Temišvar en 1637-1645: l'orthographe publiée dans ce livre est presque complètement identique à celle que Jakov Mikalja publia quelques années plus tard dans son Dictionnaire *Blago jezika slovinskoga* (1646-1651); la graphie du texte croate est identique à celle de Jakov Mikalja étant donné que sa graphie est assez personnalisée pour qu'elle puisse être identifiée comme telle. Le texte *Réflexions dévotes concernant le paternoster* est une traduction du même texte de S. Thomas d'Aquin que Mikalja a repris d'un livre que Bartol Kašić a traduit dans un livre publié à Rome en 1614 sous titre *Način od meditacioni i molitve koja se čini pameću našom* (l'original de S. Thomas est publié dans *Opuscula varia*, t. I, Paris 1889, pp.183-198). Le *Planctus Mariae* croate est analysé par l'auteur dans "Rasprave Zavoda za jezik IFF" vol. VI-VII, 1980-1981, pp. 239-278. L'auteur analyse encore quelques textes publiés dans ce livre et finit par des conclusions qui se dégagent de cette analyse.

*Pieuse Paraphrase
 Du Pater liée des
 Oeuvres de S. t. Thomas
 d' Aquin Docteur
 Angelique.
 Suivie de nombreuses
 prières et 9. hymnes
 pieuses.
 Poser 1642.
 in-12.
 (En Slovaque.)*

Od Orthographie Slovinſke, il
nacina od piſanja.

M Nôjiſu ſlovima Diackim Slo-
vinſke knighe piſali, al mallo
ih ſe nabodi, koji ſe pogagjali u
nacinu od piſanja, ſuſjecchiſe
gnjeki na jedan nacin, a gnjeki
na drugi iſtim ſlovom: na taki
nacin, da ſta hochje ſcriti-kri-
ghe Slovinſke, od porribeje, da
kolikoſe kgniga nabodi, na to-
liko nacina bukviſu. Daacku nau-
ci, za ſcriti paak gorre, i muc-
nie, i Diacke, i naſcki, kako fonk-
ki daan too nahode oni, koji diecu
nce; jer kaadſe nauce ſcriti naſcki,
i glaſiti ſlovo innako negoje gnegov
pravi glaas: kad paak ſcritu Diacke
knighe varlo ſe ſmetaju, i mucnoſe
nobucjaje innako glaſiti ono ſlovo
kad Diacki ſcritu. Boghebi dakle
da ovim ſlovima Diackim dajemo
iſti glaas kad naſcki piſemo, koji ſe
doje

doje Diacki piſcutchi; kojiſe
ſvaar obluſena u ovoj knigiſti
kolikoſe vecchi moglo. za 100 za ne
prominit: glaas ſlovu X. meſmo
ſiediti one, koji ſe gnim ſwiſe neg
na gnegovo meſto ſvaſyenoje ſlovo
S, i G. za glaſit ovaka immenat
Sgilla, Sgena. Al jere ſlovo
G. na glaſiſe Diacki vas da jed-
nako, glaſecchiſe na innu nacin
kadſe naghe s kojim od ovieb trin:
ſlovaa glaſoviti, A. O. U. nego-
ga glaſe z: dvama oſtalim: za
too kada ga ſlovom G. ima ſtie-
diſi koje od ovieb trin: ſlovaa,
A. O. U. ſvaſyjaſe ſlovo neglaſo-
vite J. meghju gnimaa, jere na-
taa nacin ciniſe da ſe glaſi ſlovo G.
kako mi ſgjudimo, kake na prili-
ku ſe vidi u ova immena, Sgia-
loof, Sgjomis, Sgjuditi, Sgjuſiti.

Takoghet i aruzi, za ne pro-
mignivat glaas ſlova X. niſeſe

XX. 2. botis

Bogom, ž Dubom, ž Dravjem, k
menri, k rebbi.

Kakšne pišče govjeka imenaj,
če značno slovima Dječkim
je glase?

Pišču gneku, Meja, too jest
ograda od kamenja. Meju,
too jest, u frid: Al kad se
govori ne receše Meja, Meju; ne-
go Meghja, Meghju; kako Me-
ghju nammi: Lughji, vechjelund,
a ne Luji: Lughja, a ne Luja:
Righji, a ne Rijsi. Kako na priliku
glasimo ovu riec: Mechju, too jest,
hitaju, al stavljaju; a ko na mi-
esto slova C. stavimo slovo G. kako
se glasi Mechju; na priliku gla-
sitcheje Meghju.

Takghjer pišču Targne, Terg-
ne, Dergnine, Tergnine al u raz-
govoru ne receše ni Targne. ni
Tergne, nego nikako ofcirie. ž
glasi

glasi taku Acc ofciru, mis sav-
ghjamo dva rr. ovako; Tirrigni-
ne, Drrignine, Trrinje: Krrist,
Ikkryst, Krristianin, Krriscien-
je, Krriscien: Grrigúr: Krriv,
Krrivav. Atko neglasovako ofci-
ro ove riedi moše inako pišati:
kako; Karu, karuv: Gargur,
alli Ghergur. Atko hochje ofciro
glasi, nemoše innako glasi, ne-
go piščuchi dva rr.

† A a b c d e f g h i j k
l m n o p q r s t u v
x y z ž & ř. b⁹.

Imenka Slovca.

A, Be, Ce, se, De, E, eF,
Ge, aH, I, Ji, Ka, eL, eM,
eN, O, Pe, Qu, eR, eS, Te,
U, Ve, iX, Ypsilon, Zet,
Žemglja. & ř. b⁹.

Slova glasovita.

A, e, i, o, u.
) (4 Osta-

Ostala slova su neglasovita po febi, al'gajedno š'glasovitim imaju glas toliko kađ stoje za glasovitim, koliko kađ stoje prid glasovitim, i ovako se glase.

Kad slova neglasovita stoje prid

glasovitim.

Ba	be	bi	bo	bu.
Ca	ce	ci	co	cu.
ča	če	či	čo	ču.
Da	de	di	do	du.
Fa	fe	fi	fo	fu.
Ga	ge	gi	go	gu.
Ha	he	hi	ho	hu.
Ja	je	ji	jo	ju.
Ka	ke	ki	ko	ku.
La	le	li	lo	lu.
Ma	me	mi	mo	mu.
Na	ne	ni	no	nu.
Pa	pe	pi	po	pu.
Qua	que	qui	quo	quu.
Ra	re	ri	ro	ru.
Sa	se	si	so	su.
				Ta

Ta te ti ro tu.
 Va ve vi vo vu.
 Xa xc xi xo xu.
 Za ze zi zo zu.
 za se ši so zu.

Kad slova neglasovita stoje za

glasovitim.

Ab eb ib ob ub.
 Ad ed id od ud.
 Af ef if of uf.
 Al el il ol ul.
 Am em im om um.
 Ap ep ip op up.

Kad neglasovita stoje prid gla

sovitim, i za glasovitim.

Bab beb bib bob bub.
 Bal beld bā: bol bul.
 Dab deb dib dob dub.
 Mac mec mic moc muc.
 Nap nep nip nōp nup.
 Vag veg vig vog vug.
 Quod qui quē que quam per
 quod qui quē que quam per
 quod qui quē que quam per

sp p . n. i.
pro pra us enim in
Pozdravljenje Anđeljske.

Adrava Mario, millošti punna,
Gospodin s tobó; blagoslov-
gljena tii meghju sgenami; i bla-
goslovgljen plood utrobbe tvoje
Išus. Sveta Mario, majko Bogja,
moli za naas grescnike sada, i ù
vrieme smritti.nasce. Amen.

Marija Gospodinoz.

Occe nase, kojiš na nebesich:
Svitiše imme tvoje. Prighja
kraljestvo tvoje. Buddi voglja
tvoja, kako na nebu, tako i na
zemgli. Krth nase svekdagnu dat-
nam.danas. I odpustiam, sbrghe
nasce, kako i mii odpustamo
dusgaikom.nascem. I ne uvedi
nas ù napast. A slobodi nas od
zla. Amen. *Antiphona: Ave, Ave, Ave.*

Vieruvanje.

Vierujem ù Bogga Oča svetom-
guchjega, stvoriteglja nebba
i zemglje. I ù. Išukrista Siina gne-
gova jedinoga. Gospodina nasce-
ga. Koji bižaczet pò Duhu Sve-
tomu, poroghjen od Diviçe Ma-
rie. Muccen pod Fontiom Pila-
tom, proppet, umro, i pokopán.
Siide nadpakao: trecchi daan ù-
krisnu od mritivich. Uzide na
nebesa; siedii ob desnu Bogga
Oča svemoguchjega. Od tuda
imma docchi suditi sgive, i mriti-
ve. Vierujem ù Duha Svetoga;
Svetu crriquv katolicjansku: Od
Svetih opечhinu: Odpuscenje
grichaa: Išukrisnuje od putti:
Sgivot viegni. Amen.

Desse zapovedi Bogje.

1. Ja sam Gospodin Boogtvoj:
ne imaj drugoga Bogga izvan
imene.

) (6 2. No

*) I (:)

RAŠMISC-

gljanje Bogogljubno
od Ocenačja po-
kupljeno;

Iz kgniga S. Tomme od Aquina
Nauciteglja Anghjeskoga.

Uducchi ova
molitva složena od
Isusa Spasitegljana-
sčega, i naj razum-
niga Nauciteglja, pristoiše nam-
mi Ucenikom gnegovim, da je
veoma sčienimo, i razumno raz-
misegljamo. Uzdrisigise u gnojive
sctro mošemo, i sctro imamo sju-
A
diti,

2

dići, illi profiti od Gospodina. Bog-
ga takovim načinom, da chjemo
bitriusliejani u svakoј stvari Ko-
rišnoj, i bogljoj za spašenje naše
duhovno, i telečno, a koje césto
budemo govoriti, i razmiegjati.

Pod vieghnimo dakle srišće, i oc-
cinašca na nebela, tere vierujucchi,
gljubjēcchi, i usajucchi, rešimo.

Occe nasc, koi si na nebeseh.

O Prislaki, o pridraghi, o pri-
gljubefegliwi-Occe nasc: o nci-
zmierna millosti; one izrecena slat-
kosti, o pricjudno dostojanstvo,
Occe nasc slavni: o diglino, o sci-
rino, o vicino, o dubino priciste-
gljubavi Bosjansvene prigoru-
chje. Jaa sam kao smrdiecchi
ghnoj prighnufni, od svega stvo-
renja naj gori. Boog, i Stvoritelj od
svieh stvari, kraagl varhu svieh krá-
glia, Gospodin varhu sve Gospodé,
ho-

3

hocije da ga immenujem, daje moj
Oraş: Jere IhuKriřt sin gnegov re-
kao nam jest; Kada molite, rešite,
Occe nasc. o tko govori ovo? ona
izvirinašina. Ovo jest prava isti-
na; šafeto znaam, da me mnogo
vechje gljubi Oraş nebeski, neggo
nijedan Oraş, alli Marti telešna
diegu svoju; pace mnoggo vechje,
neggo jaa sam sebbe. šiecch toga,
itakova Oča od potrebe jes, dafé uš
dviagne srišće, i pamet moja, ka-
kono orb. k'nebbu letecechi. Ba-
fetiniek jur nebeski svaka, žema-
glka pomaržujecchi, i pogriřigh ju-
jucchi. Sctochju vechje jaa mis-
liti od svietovnoga, i žemagl-
škoga polštenja, od kolešam šia
Bosji? Vechjabimi šramota biila
šjuditi najvechje polštenje š-
mağsko. neggo šesarovu sinu, da-
je pašir, illi Kragljevoj k. hjeni,
A z daje

4
 daje pastirica? Sctochju misliti
 vechje o' bogastvu zemaglskomu,
 od kolešam Kragiev siin? Koje
 raskosce koja nailaghenja, koje
 dobro, koja liepoot; koja konist,
 koje isjughjenje teleino morre ve-
 chje menne k' sebbi priteghnuti,
 buducchi siin od izvrisnoga do-
 bra? Siin od prislavnoga uriscite-
 glia. Siin od vicnoga Bogga, Siin
 od vriella od sve liepote. Siin od
 priveškoga, i ne izmiernoga do-
 bra. Siin od neizmisljenoga na-
 sitenja? Svakka k' gnemmu pritif-
 nувsci nesu inno neggo jedan sien?
 Pristupitichju dakle slobodno k'
 Očumomu; jere inno nechje neg-
 go daga immam, tere usgivam. Je-
 dachjuš oblieniti? jedachju pocc-
 kati? jedachjuse u inno zabaviti?
 U istinu svakka s' puštuisi harlo, i
 anglo, brrisochju k' gnemmu utec-
 chi?

5
 chi? za dostaje menni à ko bud-
 demimati Oča moga: i za too sa
 sviem sriřcem k' gnemuchju tecchi:
 nikudase nechju ozriti; nitchju
 sctopogledati, neggo samoga Bog-
 gamoga; jere okko od pameti mo-
 je sve se jest k' gnemmu abratilo, i
 sve se k' gnemmu utice: zasctroje
 vele tvardo pritegao k' sebbi pamet,
 i dusciju moju. O medenna sladoost
 u ustich mojih, kada tebbe Bogga
 mogagovem Očem mojim, o slat-
 kosti ne izrecena, o radošti ne izgi-
 gnena, o veseljé ne izmisljeno:
 od kada tebbe smim Očem mojim
 nazivati: o radošti, o priveliko
 sjuddo, o slatkosti ne izvrisčena,
 jere tii Otas moj jest. Sctochju
 vechje recchi? Sctochju vechje pii-
 tati, tii jest Otas moj. Dagdišti moj
 Oče prislaki, priljepi, prislavni?
 gdišti, jedino dobro moje? A zascto
 A 3 tii

ti si svudde, kako jes nebbu pristoje tvoje? Scto hochjesc dak le Gospodine pridraghi, da govorimo, Occe nalc kojisi na nebesich? za too govorisc na nebesich, da nas od stvari zemaglskich na nebesa uzdvighnese, gdi se najvechje tvoja mudroost, tvoja mooch, i tvoja dobrota, i priblasegni obraz tvojkasge, usgiva, i gljubi: neka ondi buddevazda nalse opchjenje stobom Gospodine Bosge Occe, i Sinu, i Duce Sveti. Hochjesc, da od tebbepitamo nebeska; a nezemaglska. Ali za too govorisc, dasi na nebesich: jere Pavao Apocstò rekao jest od pravednich tvojich. Vi iste tem-pao, i carqua Bosgja: I Prorok tvoj govovi, Varhu kogachje pocivati Duuh moj, neggo varhu umigljenoga; i ubogoga, i kojise boji od zapoviedi mojih. I Sün tvoj Jesus

recec

rece od tebe, i od sebbe, Docijemo k'gnemmu, i pribivattichjemo prignemmu. Dakle Gospodine Occe nalc, nebesa, u kojich pribivašc, pravednišu tvoji pridraghi. za too hochjesc, da svakka zemaglska potlaccimo, i zapustimo, i od friga nalsega odvratimo; a da se ucini-mo duhovni, i pravedni, neka tako budemo dostojno pribivaliscite tvoje, i da tii u naas pribivašc. O priveliko, O pricjudno dostojanstvo, o ne ismierno priklonsvo tvoje Ccce prislavni Jesusovi. Mii prismrudecchi, i poghrighjeni griscniži miesto od svih grieha, i žlobaa, ucignenimo, po velikoj millosti Bosgjoj, gnegowo pribivaliscite; o millosridje. moja dusja, koja jes punna svakoga ghnvoja smrudechjega, bittichje sveti tempao Bosgji. griaqua od Bosgje mu-

A 4 drosti

drošti, prikolje, i pribivaliste od Duha Svetoga? ò blaženi oni daan, oni cjas, ù koji takova goštaja budem primiti, i ušgivati. Drišgiattichjuga, i nechjuga puštiti, dokleme ne uvede ù kuchju svoju, koja gori jes ora slavna Jerusalem matti nafcja, jedame uvede ù komoru od majkemoje, too jes ù unuttarni pokoj odrazmifgjanja duhovnoga, gdie se pasu ovcige Jsusove, gdi ušgivaju, gdi pocivaju bogogljubne dufciše.

PRRIVO PROSENJE.

Svetife Imme tvoje.

Koliko dobro nastieduje, koliko izvirrino sklada, koliko liepo nareghuje ovo prošenjes' priereennim, too jes svetifeimme tvoje, od zgaraje receno, Occe nafc, kojisi na nebesieh; jere Sinovgne bogogljub-

9
 gljubstvo nebesko ù razmifgjanju sve sriše, i svu pamet od polctenja Siina obrati ù Oça nebeskoga, da upiè siin, i rece, Svetife Imme tvoje Occe pridraghi, too hochje recchi; Nepitam raskofce, ni cjašti svietovne, ni bogastva zemaglska, neggo piitam, da buddem vas ù tebbi bogjansiveñi. Da pamet i dufcjamcja tvojom mudrošti buducchi profvistigljena, i od svake neciftochje, i tamnosti ocifchjena; cisto, i svietlo poznade priveleku svietignu tvoju. Svetife dakleimme tvoje Occe nafc ù naas, koje ù sebbi od vieka sveto jest da ctogod viddimo, ctogod cjujamo, ctogod razunimo, ctogod pošgudimo, ctogod ocljujimo dufcjom nafcjom sasma sve, dafè naredi, za proslavljene, poznane, i ocitovanje slavve prifvetoga Immena tvoga; da

A 5 budde

budde sveto imme tvoje ù naas, ne-
ka razluceni, i ociscchjeni od svak-
ke práznoſti, i tascine, i od svak ko-
ga ne korisna pomiselj, enja tebbe
ſámoga nadalje gljubimo, ſlavvi-
mo, hvalimo, cjaſtimo, blagoſliv-
gljamo, ipoznamo vazda. O primil-
loſtivi, i ſveti Occe dopuſti, da bez
priſtamka vazda okko od nafce pa-
meti k' tebbi ſe viecnoj ſvietloſti
óbrati, ne kate vazda ù ſvich ſtvarieh
gledda, nahoddi, ipognavá. O ko-
liko jeſt ſlacks-ova ſvietloof: ò ko-
liko jeſt ugodna ocimma mojim.
Darujmi Occe priſlatki, da pamet
moja nighdarſe odgne ne odvrati.
O ſvietloſti, ò ſvietloſti od ſuda, i
òd pravde. O koliko je ſlacks, glju-
beſgljiva, i cjudna ocimma mo-
jemi ſvietloof od tvojeſh zrakaa.
Svetiſe dakle Imme tvoje, Occe
priſvietli, i priſlavni.

DRU.

II
DRUGO PROSENIJE,

Prighji Kragljeſtvo tvoje.

Gospodine Occe kragljeſtvo od
ovoga ſvieta, ſvu jes duſciju
moju razdriilo, i ſvu viereniçu tvo-
ju izgñutilo, i oçinilo gljubovniçu
tvoju. Sve ſriçe moje, ſva pamet
moja, ſve hojinje moje, ſve mieſli
moje, i diella iſtina ſu tascinna;
pace ſctoje gorre ſmraad od ſegaj
ſvieta priſegñuøje k' ſebbi ſriçe
moje: za too ne chjutim neggo
itvari; zemaglske, i ſvietovne; teleſ-
na ſgelim; zemaglska ſgjudim, uci-
niloſe jes ſriçe moje od ſvieta ovo-
ga graghjanin; pod vladavçina od
ovoga ſvieta vojevati naſtojim. A
Gospodine moj ſvemogucchi ù
tvoje ſtvorenje cini da prighje kra-
gljeſtvo: ò Gospodinne moj, ja
ſam ſtvorenje tvoje, cini da prighje
kragljeſtvo tvoje; da vladalaç ſe-
ga

A 6

gaj

gaj svieta budde nadvor isaghnan;
 à tii saam, da kragljujesc ù svemu
 meni: tii saam da pribivaic ù pame-
 ti mojoj: tii saam da obujmesc svu
 krepoost dufce moje: tii saam da
 napunisc sgegļu moju: tii saam da
 nastitisc sghughjenje moje: tii saam
 da utaigric hotinje moje; Scto ve-
 chje ifcclijem? Sctovechje hochju?
 sctoli sgelim? kuddavechje hogju?
 kuda se skitam? Dostije menni
 Gosnodine kragljestvoje. Od
 tadaa da nistat vechje, ne miilim,
 nistat ne sghjudim, nistat ne sge-
 lim, neggo kragljestvoje, ne-
 ka jes ondi hrana moja, neka jes
 ondi pribivanje moje, i sve opchje-
 nje moje. Jese si tii sami slavan
 ù velicjanstv ù tii sami pravedan,
 tii sami dobar, tii sami liepi, famo
 tii ghjubesgglivi, famo tii sghu-
 ghjen, tii samigjubovnick od du-
 scjaa:

scjaa: tii me vlodaj: tii me uputi:
 tii me saam priteghni: cini tii da
 vazda sricce mojeraghjesc s'tobom.
 O ghjubovnice od dufcjaa famo ù
 tebi dafce nalladi sricce moje; ù te-
 bi famo da pociva pameet moja: tii
 famida si pokoj od priiffi mojih,
 fam tii da ispunnic hotinje moje.
 Naglochju uzliefi k'tebbi Kraglju
 momu, i odkupiteghju dufcjaa na-
 scieh. Neka dakle doghje Kra-
 gljestvoje sasma ù dufcju, ù
 bitje, i ù snagufvu moju: ù razum
 moj, ù pameet moju, ù voglju,
 hotinje, sghughjenje, sgelinje, i po-
 hotinje moje, ù sridu od sricca mo-
 ga, ù dva ochjuhjenja odtielamo-
 jega, da ti kragljujesc ù bitju du-
 fce moje, à moja dufcjaa razborito
 sgive ù tielu svomu.

TRECHJE PROSSENJE.

*Buddi voglja tvoja kako na nebbu,
tako i na zemgli.*

O Slavni, i slatki Occe: O pri-
svietli Kraglju od kragljaa, u-
sluci ovo prosenje moje: ovo ho-
cju Gospodine, ovo pitam, ovo
sgelim, ovo saviem sricce sgjudim,
da vazda u meni i pomeni diellom,
imietlima svarsците sveta voglja, i
hotinje pravedno tvoje; a nemo-
je: hochju Gospodine, i Occemoj,
dasam vas tvoji, da seducija moja,
u ovomu samomu veseli, a ne u
innomu: voglja me jest tvoja svo-
illa, i ona me hochje uciniti sveta.
Porodiosam se na too, da izisku-
jem sricciano voglju svetu tvoju,
u givajucchi veselo, da se po sve-
mu svietu isvarsjuje zakon tvoji, u
kojemuse uzdrizgi occito sve ho-
tinje tvoje. Jur nechjuse vechje
prig-

prighnutti na gelinje druggo mo-
je; Samo ovo sgjudim, da budde u
svemu narodu Gjovicjanskomu is-
pugnena. kolikose najbogsje mo-
sge, prislatka pridroga, i prigljubesg-
gliwa voglja tvoja Occe, Bosge, i
Kraglja od dušce moje. Nechju ve-
chje iskati korist moju u nijednoj
svari svornoj: nechju vechje
sgjuditi gļjubav od priatéglijaa, neg-
go chjuse usillovari vazda, da nada
sve, i varhu svega ispannim voglju,
i hotinje tvoje. O' Occe pridraghi,
samomi ovo dopusti, veselo chje
sgiviti sricce moje, u ovoj dolieni
od sugaa, a komi dopustisc, da mi
samo ugodno, drago, gļubko, u
svakkomu trudu, nevogli, usilosti,
ruzji, sgjalosti, budde iskati, i var-
scitti voglju tvoju. Too jes veselje
moje, radoost moja, raskosca, i
slatkoost moja, da i jaa, i sveduce
na

na zemgli svuda, vazda, i sasna ù svemu nastojimo, da izvarcimo voglju tvoju. Jere niefam ucignena za naslaghjenje od moje rafctine, nego sam stvorena duscja razlogita na posctenje, i na slavvu tvoju. Too jest veselje Anghjelsko, i sghughjenje nebesko, da ù svemu moggu tebbi ugoditi, tebbe usgivati, tebbi sluzgiti. Istino jaa dirisgm Gospodine, da se mnogo vechje vesele Anghjeli, i dusce od svetiech ù tvornu velicianstu, negò ù svojoj slavvi. Buddidakle voglja tvoja, kako na nebbu, to jest, kakono Anghjeli, i svi svetiblasgeni varce, i cinee voglju tvoju; takoo i na zemgli, too jest, da mii, kojismo na zemli onako buddemo vesielo, sricano, i harlo varcitti sa svom krepostju ù svemu svietu voglju tvoju, kako onni na nebbu. CE.

CETVRRITO PROSENJE.

Kruh nasc svakdashgni dajnam danaska.

TKo jest toliko dostojan, i umighjen, da primi ovi sveti kruh, i da prikage Siina tebbi Boggu Ocu negoli samo onii, koji seje savom pametju, vogljam, hotinjem, razumom i sricem tvornu velicianstvu Bogjanstvenomu naredio, i prikazao? oni, koji neisctesebbi svoja, neggo kojasu IsuKrisstova? on moige ovi sveti kruh uzeti, IsuKrissta primiti, Isusa moliti, i zafebbe, i za svieh drugieh. Tebbi Ocu posvetilisctec uciniti, i prikazatiga : za too recee dobri Naucitegl od zgara. Svetise Imme tvoje; a poslierece; Kruh nasc svakdashgni. Cnii, koji jes izlizao, iz Egipta od grieha, i profcijo jest sagljeno more punno valovaa odrazilieh

zlijeh napasti, ter je svieh ondi utepio, ne osquarnivci, ni squasivci nogge svoje, profsi; Prighji Krajestvo tvoje; ulizao jest u puffignu, too jest u Razmifgljanje duhovno, moli; Buddi voglja tvoja. Nahodecchife posli gladan, kako puuk Izraelski, piita nebesku mannu; Kruh nase svakdasegni daj nakanaska. O prislarki kruh moj zadcto, a kosi svakdasegni, tolikose mallo nahodi onefieh, koji te hochejesti svakki daan? One izreceno Isusovo dostojanstvo: o priveoliko vefelje moje. Boog moj, gljubav moja, radoost moja, uciniose jest pichja, jestojksa, i hrana moja. Svi-etloost od svieta, sunce nebesko, mudroost Bosjantstvena, pichja jest dusce moje. Siin Dievice, odkupitegl gljubki, nebeska slavva, uciniose jest jestojksa moja? Scto

vchje
tvoj

vchjeaa gelim, scto mogu sgjuditi, sctovechje inno moge menne k' sebbi priteghnuti? Bosge mojmilli, nedai, da odkolle sctice mojemá toliko plemenitu, i izvriřnu jestojksu, da se ne obrati na svaar nijednu svietovnu, nise zaplete, u izpragne raskofce. Veliko jest ná žbigl cjuddo, kako cietch tolike slatkosti, i vrucchine od pravlike gljubavi Isusove sctice moje nepomanka, jeducchi blasgeno tielo gnegovo. O dobri Isuse, ti buddi laam jedenjemoje, pichja, i hrana moja: tebbe samoga Gospodinna, da sgjudim pohlepno, i spohotijnjem ne nosichjenim, date buddem jesti i vazda jeducchite, da tesam gladan. Scto jest slaghjé od tebé prislarki Isuse? tebbe lamóga sgelim blagovati; ti si menni vazda sladak xustieh, i u scticu: Sami voogn

tvoj

20

tvoj Gospodine dosti bibio svemu svietu, kolikovechje jije tvoga prislavnoga tiela? kakose ne rastopee ù tebbi sva unutarzna moja? zašto to ti jedini mennenetako ne napitaasc, i ne opojisc, da vas ovi sviet zabudem, pace i menne pri tebbi? Kruh ovi dakle Occe nebeski, nafc kruh ovi svakdasne gnidajnamga danaska. Gospodine danaska namga daj, nekaga vazdas'nammi imamo. O gljubki Isuse, zašto nam nerece, daj namga zautra? Setro vidisc dobri Isuse ù dusec nafcjoj? Setro s'nammi dobivasc? koji lichjesc plood, koji korist od naas imatti? za too mii, koj smoghnoi smridescchi, ne dostojno, glicch ghrieha, tvoje storenje, skniemo de miefca, i dogodiscas'robom se s jediniti prodiglavamo; à tii, koji si samo isvrusno dobro

21

dobronafce, i veselje, i naslaghenje od ivieh Anghjeela, i svetich Blasgennich hochjesc, i sgelisc, da sino mii stobom? Nechje vechje sknierti duscja moja? Harlochje pospiesciti k'tebbi sriice moje? Uhitritichju tebbe, i neupustihte vechje ù vieke viekaa? Nekafe meghju miefcigamitvojimi od gljubvenne vruccinne duscja moja obujata, sinankaa? parvo mesi napitao, po si mesi Bosgjom opoio gljubavju? zašto molimte Isuse, hochjesc svakki daan, da si pichja nafcja? niebi dosta da jedan daan s'nammi pribivasc? Setrochju rechchi od toliko velike tvoje gljubawii? Pomankava pameet, snaga, i jakooft od razuma moga: toliko jest dubokà tà propaast: Inno ne umiemrieti, neggo odkoletiivazda hochjesc, da si s'nammi, daj da imii

i mi vagla, i ùsvakko vrijeme budemo s'cobom, twardo nas uvesgi Isuse verigami od tvoje gljubavi, nekale ne moremo, ni hotecchi, oveliti od tebbe.

PETO PROSENJE.

I. odpuštinam dughe nafce, kako i mi odpuštinamo dušnikom našojem.

O Dobri Isuse, priliepa nebca, obechjao, jesli nammi nedostojnim slugam tvoim veoma milostivo. A scioš strascim, i bojim jaa, da ne buddem s'vaan na gozbu, i Piir od Estere kako i Aman? à za svedatii gljubki Isuse na tú svarbu ne šovefc mené; ništa ne magne boimse jaa od nepravde moje, i od ghričhaa mojih : poznajem: šlobbe moje. Scto jest dakle obied vele obilno pripravljen? Počlanisu Anghjeli, i Redovnici slugbe: tvoje.

tvoje, koji poticju mené: glad me ušilluje: ništa magne pristupiti nesniem: Sagrifciosam: udušgi osamse; dughe su moje velikke. Scto: chju uciniti? Uštrochjuse obratiti? neznam? Poecchijju k' Ogu momu nebeskomu, koji jes bogat ù milloštridju. Rietichjumu; Occe, sagrifciosam na nebbu prid tobóy nie dostojna dušja moja, da se šove kechi tvoja: ucini mené, ká kono jednoga od našeniika: tvojih, i menni odpušti dughe moje. O koliko je korisno, i blašeno spoznanje ovo, da bij dostojno primilloštiva Occina šahergljen ja. Bosge moj, vafchjuse rastopiti ù šahergljenju od rukaa tvojih. Pnobratitichjuse ù drugogoga ciovieka. Smietichju koliko godir jesti od junša utovgjenoga. Odpuštinam dakle dughe: nafce.

naſce. O cjudnovati Boſge, ù milloſfridju. Tebbe ſmo uvriedili, poghidili, i zapuſtuli; niſta ne magne nukate naſtii, i ucife, da piitamoproſtenteje, hotecchinam tiiſti gljubegglivvo proſtiti priveliki duug odſvieh nepodobnieh ſagricſcénjaa naſciech. O Iſuſe, tii ſi ſe ucinio jamaſſa ovi duug, pace ſi tii platio na kriſtju ſve griche, i ſlobe naſce prolivſci ſvu priciſtu Boſcjanſtvennu Kriyv tvoju, kadati biaſce priſlavna glavatvoja ſedamdeſet i dvinmi rannami kirivavimii probadana; kadati cjudavornice ruke tvoje cjavli probodoſce, i kriſtju pribiſce, i tolikoghjerſvete nogghe, Razbojniſc nemilli. Ah gljubawi i rivelika ni ovoti ne bii doſti; houoſinam i priſſi otvoriti, neka izide do kaplſce ſva kriyv, i voda da moggu gljubkeduſce obigljene

gljene vecch' od ſniga pocinuti, i ſkrittife ù ſpill' od gljubvenne Ranne, koju je ſucinilla gljubav ù friedi od goruchjega ſriſa tvoga. Gdi kadme viddi Boog Otačmoj nechjemi ſkratiti proſtenteje od neizbrojnieh dúgaamojeh. O Occe od milloſfridja pogledaj ù Iſukriſta tvoga obraz, i odpuſtinam dughe naſce. Nemoj giedati na naas, koj ſi moſe toliko ſramotno odvriighi od tebee. Gledaj Iſukriſta tvoga; ón naſ je nauccio, i nukkao, da piitamo odpuſtenteje od dúga naſcieh, jerti je ſon platio za naas. Plachjajes vele vechja nego ſu dugovi; Odpuſtinam d.kle dughe naſce, kako i mii odpuſciamo duſgnikom naſcjem. O blaſgeni oni duug od iſkargnega, koim ſteghnuti, i pſighnuti moremo Goſpodinna B da nam

da nam profi dughe nafce. Ah
bratjo, i sestre moje stose žlovo-
glimo, s'gjalostimo, placemo
akonam iskarni naſci žlo-cinee?
Vefelimose ſa duſg,ujemo Bog-
ga kad jim praſtamo: Plujunas,
a mii blagoſlivg'ljajmo : biunas,
grabbenam, ſramotenas; dobro-
am ſa žlo vratimo. Vefelimose
ne od ſla gnihova, neg' u žadu-
igenja Boſgjega : jerechjemo
mocchimii recchi ſobodno; Oc-
ce naſcnebeſki miismo-odpuſtilli,
i proſtilli iſkernim duſgnikom,
naſcem; ſa too proſti i tii nam
dughe nafce. O jakofno, o kri-
poſno odpuſ'tenje, o ſielno go-
vorenje, koje naſ ucii oni iſvar-
ſeni Paraſkraagl,i Sudaſnaſc Iſu-
kriſt : Proſti cjovice, odpuſti
ſgenno iſkernemu brattu, i ſeſ-
tri tvojoj, akochjeſc da tebbi od-
puſti,

puſti, i proſti Boog. Proſti iz ſri-
ſa nalla uvrighjenja brattu ako-
chjeſc da tebbi Otaſ nebeſki od-
puſti priveſlike griehe, kojim ſi tii
gnega uvridio. O velicjanſtvo
od milloſtridja Boſgjega; u ruke
tvoje poſtavljeno jeſt proſte-
rije od grihaa rvojoh: onako, ka-
ko tii proſtiſc iſkarnemu, onim
iſtim nacinom proſtitchje tebbi
Boog Otaſ tvoj. O ſlatki, o
gljubki, o mill; Iſuſe, kolko naſ
gljubſc da nemoſeſc ni viediti
negljubavvimeghjunammi. Ho-
chjeſc daſe dobro hochjemo, ho-
chjeſc daſe podnaſcjamo, ho-
chjeſc da praſtamo neka gljubav
tvoja goſpoduje u duſcjah na-
ſcjeh, koja beſ gljubavvi od iſ-
krrignega nemoſeſenacchi
u ſriſcu naſcemu.

SCESTO PROSENJE.

I ne uvodinas ù napast.

O Slavni Occe nijemi žadosta, da mi grieh minute profsi-isc. Sjudim i profsim veoma, da me cjuvaf od napasnika, neciste hudobe, koji kako lav obicce okolo mene, da me na iste grieh poteghuc. Cjuvaj me occe moj: slabba jest voglja moja; prighnuto jest sriče moje, btriz: su noghe moje na zlo. pokripime milostju tvojom. Progonitegli moji bez brojalu. istume pogubiti napastima mnogimi. Uffaticihu ù pomooc tvoju. Occe moj; jere znaam da me gljubisc; Rrivartichjuse po millosti Ifusovoj, koji me nechje ostaviti ù napasti vechje, neggo koliko bude mogao pridobiti hudoga napasnika. Occe pridragi: znamo, da tii

da tii vele puura dopustujesc hudobam, da nas napastuju, i sgjalostive, nekaf vechje uticcemo k' tbbi, neka od tebbe pomoocch profsimo, neka ochjutimo, dasi ù svakko dobba pripravan za pomoecchi nas. Hochjesc ukazati nam jakooft od millosti tvoje, neka odagh nane, i pridobivene hudobe, otidu sramotne bez dobitka, a mii veselo slavimo, i hvallimo tebbe Occe nafc svemoguch. Dopustaf Occe sviem napastnikom, danas napastuju, nevoglje. i sgjaloste, jedaf obratimo k' tbbi Ocu nafcemu, ù krilotvoje, kako dieciça pristrascena ù majke svoje skriemo. Da molli-mo tebbe Occe nafc pridraghi ne-avedinas ù napast, ni nas ostavi bez millosti od desn: ce tvoje ù nohtich Lawa pakgljenoga. Ra-
 3 3 žumim

30

sumim nazbigl, Occe moj, da ovo hochjesc od naas, da te molimo, profsimo, i pomoocch ù tebbe-piitamo, neka nas zagwifife, neimajucchi uffanje, neggo ù famomu tebbi. Dakle Occc naac neuedinas ù napast.

S E D M O P R O S S E N J E.

Da oslobodi nas od asla. Amen.

U Istinu došojnisno svakkoga žla, Occc naac; jere smo svakko dobro pomrižilli; A ti pri millofiwi Occc, ne gledaj veliku žlobbu naacju, neggo od naas odužmi ovo brimme, koje nejači, i nemochni nemosgerao nofiri? Prostri svemoggu ruku tvoju, i oslobodinas odažla, koje nosje obhittilo sillom velikkom od pohotništva čiech Iščocnoga grieha privoga, kada izgubisno pravednvošt od millofi istocne, kom

31

kom nas ù oču nafcemu Adamù tii Occe gljubki Svoritregju, i ošgivitregjunafc, nadario, i narefcio biafc. Sada se nahodimo nevoglni ù mukki od žloga pohotništva. Ovojes ono glo varhšvich žalaa, koje nas na svakko žlo potefge po napasti hudobnoj od Vragóvaa, ter nas od svakkoga dobra kreposnoga odvrachja. O Occe svemogucchi oslobodi sine nove tvoje, i od ovoga putenoga natergnena pohotinja nasega, i od izvanskoga napastnika, neka oslobodno mosgerao sfgiri tebbi Čcu, i Gospodaruvomu, i na tvoju službu sřicjanofastojati. Ako nas sada oslobodisc od ovich žalaa, uffamo, dachjesc nas izbaviti od onoga najšherdiega žla, i najvechjega, koje jest ódigljenje; i odaghnab 4 aje od

32
 nje od priblaženoga, ter samo
 s'gjuženoga Obraazja tvoga;
 jere sva udda, i kofli moje; sve
 mocchi od dušce moje vele ve-
 chješe boje od ovepoghibili, neg-
 good svieh žalaa, i múkaa svieto-
 vniéh, i viecniek paklenieh. Sšto-
 bimí probillo, da sime stvorio
 Gospodineža usgivatí tebbe, ako
 te nemoggu imatti, ni usgivatí?
 Ovo sčienim samo žlo, ovo jes
 vječna prava mukka varhu svieh
 múkaa, .tebbe. Occe neusgivatí.
 Ošlobodime dakle odazla, tako
 chjemi s' tobom bitti viecno do-
 bro, viecni s'givot, viecno veselje,
 viečna radoost, viecni pokoj ú
 vieke viekaa. Ušfincinas Occeža
 Isukrista Siina pridragoga tvo-
 ga, koji s' tobom s'give, i kraglju-
 je ú jedinstvu Duha Svetoga pó
 sve vieke viekaa, Amen.

Slava

33

Slava Ocçu, i Siinu, i Duhu
 Svetomu, kako bialše ú pocetku,
 i sada, i vazda, i ú vieke viekaa.
 Amen.

GOSPIN PLAC.

MUka gorka Gospodina,
 Isukrista Bosgja Siina.
 Po Ivannu Vangjelisti,
 koji Gospi plac naviesi.
 Placné glasom svieh vas moglju;
 šlíste Majku Isusovu.
 Ka vas sada na plac žove;
 jer úgorčieh mukak plove.
 Žove dušce Boggu míle;
 da zajedno s'gnom prošvile.
 Vii poščeni šedovniči;
 Isusovi naslednieči.
 Oštavite šad bickante;
 tere pojte placne kante.
 Sada šarque porušcite;
 terža Meštram svi tušgite.

B ; I puuk

Strašno tite umorisce;
 krütöite ogrubisce.
 Tvoja usta Sinko medna;
 gorke šgjući napojena.
 Ajme ruke tvoje medné;
 ke su sada probodene.
 Ke ciovieka fatvorisce;
 i od djavla oprošisce.
 Ajme puti tvoja biela;
 vele tie potam suela.
 Ajme partigljuta ranna;
 kat pridamnom tubidana.
 Cjajlim noghe izranisce;
 po svem svjetu ke hodiſce.
 Ajme tvoji bicci gljuti;
 ſlotjih moje ſarçe chjuti.
 Svi ſtojechi s' mnom u druſgbu;
 tu cignahu plac, i tuſgbu.
 Kad kćiahu daga dighnu;
 nova goſpi ſjalooſt ſtighnu.
 Miriſomga namažalce;
 Goſpa glaſom vapialce.

Ajme

Ajme Sinko too ſad ſtoje;
 ter ne pukne ſarçe moje.
 Da me s' tobom pokopaju;
 da bez tebbe ne oſtaju.
 Pokojimi Sinko budi;
 tvoju Majku ne zabudi.
 Poſtavomga tad zaviſce;
 u grob nowi poſtavisce.
 Od grobaſe-od dieliſce;
 tere ſ' goſpom ſvi ſvieleſce.
 Slava tebbi Svemogucchi;
 koji nas ſpaſe umierucchi.
 Tebbi ſlava, i poſtenje;
 nam greſcnikom oproſtenje.
 Sveto tvoje ukriſtenje;
 ſviem nam daſelo na ſpaſenje.
 Siinu Boſggi budđi hvagijem;
 po ſve vieke viekom, Amea.

Piſanča od Boſgickejja.

P Roſlavimo Oča Bogga,
 Ki nam poſla Siina ſvoga:

C 6 Sinkom

Sinkom svoim nas pogljubi,
 Da nas gresčne ne pogubi:
 Nemorenam vechje dati,
 Nego Sinka nam pšlati:
 Ža too bratjo Boggu pojmo,
 I svefejem pridgnim stojmo:
 Ražumišmo dobro ù svem,
 Sinje Oču takmen ù svem:
 Svetim Duhom Boog jedini,
 Ki sve mosge, i sve cini:
 Da too bogljc primišc bratte,
 Uputišc sam Boog žate:
 Jurga v:chje ne ostavi,
 Ako šgelušc picchi k' šlavi:
 Boogje Jesus cjoveck pravi,
 Tom se ricju Dajavaodavi:
 Žnamo daje Bosgicch danas,
 Jer šeródi Jesus ža nas:
 Mariaga roddi Diva,
 Naas izbavi Bosgja ghniva:
 Dogje Jesus našce blago,
 Sviem nam buddi veledrago:
 I Mariü

I Mariü pojmo ža too,
 Ka nam roddi rajško žlato:
 Ako pitasc žašto prighje?
 Da te spaše š nebba šighje:
 Boogse roddi ù Betlemmu,
 Ža pomocchini nas ù svemu:
 Graduimme tako biišce,
 Kako prorok sveti pišce:
 Tuj Pastiri bližu šlahu,
 Pri ovcicam, i ne spahu:
 Svitloost Bosgja nagne pride,
 I šva nocchna tma Otide:
 Mnóšt Anghjelaa tvu vighjahu,
 Šlavu Boggu ki pojahu:
 Pastirišc švi cjughjahu,
 Štrahom k' nebbu ter gledahu:
 Anghjelise vefegljahu,
 Dobreglašepovidahu:
 Šlava Boggu mier cjovecku,
 Dobrovoglnu ù viek vieku:
 Jedan Anghjel dolli štece,
 I pričjad žim tako recce:
 C 7 Špaš-

Spasiteglje rodli danas,
 Ki je prisicjao s' nebba ža nas:
 Ne krstijmajte vechje štati,
 Hoch jetega blizu najti;
 Boogje povit' u Betlemmu,
 Pojte tammo, i vii k' g' nemmu:
 Svi rekojte tad pojdimo,
 Isufuse poklonimo:
 Diva Siina povialce,
 Koji svietom sviet vladalce:
 Slamišumu prostrisce,
 Terg' u jasse postavgjalce:
 Paak ga poce tuu moliti,
 Ža milloost nam isprostiti:
 Boog u jasse pocivalce,
 Ki na nebbu veoma šalce:
 Volak žimu odgognalce,
 Oslak muse poklagnalce:
 Skotti Bogga žnahu tada,
 A grescnik ga ne žna šada:
 Pastirisce povratisce,
 Glasom Bogga proslavisce:
 Slawu

Slawu Bosju ku vidisce,
 Drušginije navistisce:
 Al da radoost vechju imaju,
 Rekošcim da gledaju:
 Ka Betlemmu potežite,
 Spasiteglja da vidite:
 Potežite, i vii dograda,
 I vidite Isusa mlada:
 Mladenač je slaghji medda,
 Ki na dobre millogledja:
 Tujse Boggu poklonite,
 Ter ža griche uzdahnite:
 A Maria Bosjja matti,
 Hochje ža nas molbudatti.
 Slawa tebbi nafc Isufuse,
 Od Diviše ki put use, (hom,
 Š Bogom Čcem, i Svetim Du-
 Buddi pò šve vieke vickom.
 Amen.

Svar Vierovanja.

V Jerujem u Bogga Oša,
 Šemgl' i liepa nebba štvorča:
 Jedinoga

66

U nedignju ter ne tesgi,
 Bogga moli, à ne lesgi:
 Rodireglje postuj tvoje,
 A tebechje diere tvoje:
 Boog je rakao ne ubiti:
 Iskriignega neg gljubiti:
 Braju gljubi kako sebbe,
 Jer Boog hochjetoo od tebbe:
 Ne oçqvargni tiela tvoga,
 Bezakono, bojse Bogga:
 Da rodisc tvoje roghjenje,
 Koje chjet bit na spafenje:
 Griech se bratte znaj ne prafsta,
 Gdi se tughje nepovrachja:
 Akosi svielok pravo reci,
 krivinese svak odreci:
 Tughje sgene neposgeli,
 Svemogucchi Boog too veli:
 Ako hochjesc spatsen bitti,
 Nemoj tughja tii sgeliti.

Plac

67

Plac B. Goffe.

R Azçvigljena Majka stasce,
 Polak Krisija ter plakasce,
 Sinak propet kad mraisce.
 Koje duciju uhigljenu,
 Ustusgen' i razçvigljenu.
 Mac do sriça probode.
 Vecch od tughje umorens.
 Biesce ona priblasgena,
 Jedinoga Majciça.
 Ka tughjasc, i plakasce,
 I drrihchjasc kad gledasce,
 Mukke Sinka pravedna.
 Kibi cjoziek ne plakao,
 Kad bi Majku sagledao,
 U tolikoj sgjalosti?
 Tko se nebi rasgjalio.
 Kadbi Majke promissio,
 S' Sinkom svoim boleffi
 Radi grieha svega svieta,
 Gleda Sinka tad propeta,
 Gorku mukku crimp' jechja?
 Vidi

Vidi Sínka pogljubljená,
 Na čas smrtiti zapuščená,
 U tolikoj bolesti.
 Draga Majko od millosti,
 Činme chjutit tve sgalosti,
 Neka s' tobom proplacem.
 Razgri gljubav sriča moga,
 Da ja gljubim Kriřta Bogga,
 Neka gnemu omilim.
 Sveta Majko, ovo stvori,
 Ranne Sínka tii otvori,
 ù mojenu sridašču.
 Ragnenoga Sínka tvoga,
 Radi huda griča moga,
 Mukke samnom razdieli.
 Činme s' tobom proščieliti,
 Isukriřta pošgjaliti,
 Dokle budem šgiviti.
 Polak Kriřtija s' tobom bitti,
 Tebbe Divo svud ždruřgiti,
 Sgalosnoše boliti.
 Slawo Dieviš liepa Divo,
 Necin

Necin daje menni krivo,
 Čin me s' tobom plakati.
 Smrtit me Kriřta čin nořtiti,
 I diownika smrtiti bitti,
 Ranne svete čjaliti
 Čin me Sínka rannath rannit,
 Svetim Kriřtem, i opoit,
 Rad Sinovlje šju. avi.
 Svruchjen Divo, i ušgeřen,
 Budem tobom, i obragnen,
 Na dann šüda šraščnoga.
 Čini da me Kriřg švét brani,
 Smrtit Isusa, i obrani,
 I gljubavju da ranni.
 Duř iz tiela kadše dieli,
 Čini daše gnoj dieli,
 Sveto Raja blařenitvo, Amē.
Radboř S. Bernarda.
 O Isuse tva špomena,
 Namje šlaska, i medena:
 Kad s' od tebbe špominamo,
 Tad veselo šriřeitamo: **Al**

212

M. *Gratias agamus Domino Deo nostro: D. Dignum & iustum est.*

M. *Et ne nos inducas in tentationem:*

D. Sed libera nos à malo.

M. *Pax Domini sit semper vobiscum:*

D. Et cum spiritu tuo.

M. *Ite Missa est.*

D. Deo gratias. [vel]

M. *Benedicamus Domino:*

D. Deo gratias.

M. *Benedicat vos omnipotens & misericors Deus, Pater, & Filius, & Spiritus Sanctus.*

D. Amen.

M. *Initium sancti Evangelii secundum Joannem:*

D. Gloria tibi Domine.

Kad se *Missa surrisci, receše:*

D. Deo gratias.

Kad

213

Kad se *rece na Missi od Posla,*
M. *Electamus genua:*
Diakodgovora: Levate.

Pisanča Juvargna.

B Ivšč' itekla jur funcjanna,
Š viežda šjarke od svetlosti,
Molba k' Boggu budarjaña,
Da nas brani od tamnosti.

Jeziek dobro on upravi,

Da pravdanja sraah nechjuti;

Okk' od vrati, i žabawi,

Dagatašća slaast ne smuti.

Cisto ù nutra srišće buddi

Šleed pobieghni od ludosti,

Putti bludnoost glad istrudi,

Pišja i smokka poskuposti.

Neka, kad daan liep' oriide,

I marklasenoocch k' nam vrati,

Cisto postom srišće uzide

Boggu slawe žacinati.

Boggu Oču slawa buddi,

Budd'

214

Budd' i Siinu jedinomu,
Ž' Duhom Svetim, kieh svak
sgjudi

U blaženstvu viek Ilavnomu.

Druga Pisanča.

Viečna nebba dik' i slavo,
Nasc' uffančo priblažena,
Dobro gljučko viegne, i pra-
vo

Rieci Bosgja viek gljubvena.

Siinsi od Oča priviegnega,
Boog poroghjen ù viečnosti,
Vriemenare sadagnena,
Dieva rodđi ù radošti.

Podaj ruku ustajucchim,
Pamet triežna da uffanne,
I sardascem prigorucchim,
Hval' uždade Boggu žnanne.
Jur Daniča liep' izhodi,
Liepscefunče navieštiva,
Nocchna tmušca vecch' od-
hodi,

Bosga.

215

Bosgja svietloost k' nam priš-
piva.

Ža too milli Spasiteglju,

Napunni nastvom svietlosti,

Da svietovnom ù velesju,

Ne izgubimo ove millošti.

Daruj Oče millošti,

Jednak Oču, i jedini

Ž' Duhom Svetim gljubeg-

giwi,

Viek kragljucch na visinni.

Amen.

I N D E X.

Razmifcgjanje bogogljubno od

Očenačija pekupglieno.

fol. 1.

Gospin Plac.

Pisanča od Bosgichja.

Svar Verovanja.

Svar žapoviedi.

Plac B. Gospe.

Radoost S. Bernarda.

Pisanče: O Gospoje proslavljena.

Štrava buditi žviečno morská.

Pisan: Duhu Svetomu.

75.

Kad